

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра соціології управління та соціальної роботи

Пояснювальна записка

до бакалаврської роботи

на тему:

**«СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПОСТТРАЖДАЛИМИ
ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ»**

Виконав: студент 4 курсу групи СР-45
першого (бакалаврського) рівня освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Литвинов Максим Андрійович

Керівник: доктор наук з державного
управління, професор, професор ЗВО
кафедри соціології управління та соціальної
роботи соціологічного факультету
Сичова Вікторія Вікторівна

Рецензент: Головний спеціаліст відділу
науки, вищої та професійної освіти
управління науки, вищої, професійної освіти
та кадрового забезпечення Департаменту
науки і освіти Харківської обласної
державної (військової) адміністрації
Сухорукова Наталія Андріївна

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні підходи до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.....	7
1.1. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: сутність, причини, форми.....	7
1.2. Постраждалі від сексуального насильства під час конфлікту як клієнти соціальної роботи.....	14
1.3. Теоретичні підходи до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту.....	19
Висновки до розділу 1.....	23
Розділ 2. Стан і проблеми соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни	25
2.1. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни	25
2.2. Стан, методи соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни.....	32
2.3. Проблеми у наданні соціальних послуг постраждалим від СНПК в Україні.....	38
Висновки до розділу 2.....	44
Розділ 3. Удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни.....	46
3.1. Діяльність недержавних організацій щодо соціальної підтримки постраждалих від сексуального насильства.....	46
3.2. Рекомендації щодо удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства в умовах російсько-української війни.....	53
Висновки до розділу 3.....	56
Висновки.....	58
Список використаних джерел.....	61
Додатки	

Вступ

Актуальність теми. Однією з найболючіших проблем, що супроводжує російсько-українську війну, є сексуальне насильство, яке використовується як інструмент війни, приниження, контролю та терору проти цивільного населення, та військових. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на початок 2025 року було зафіксовано 344 випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, скоєним російськими військовими в місцях утримання та на окупованих територіях. Більшість (220) постраждалих – жінки та дівчата, однак значна кількість (124) постраждалих – чоловіки та хлопці, що свідчить про системний характер цих злочинів [30]. Моніторингова місія ООН з прав людини зафіксувала 376 підтверджених випадків СНПК за період з лютого 2022 по серпень 2024 року, з яких більша частина стосується чоловіків [5].

Соціальна робота у таких умовах стає критично важливим механізмом реагування, який має забезпечити постраждалим не лише доступ до психологічної, юридичної та соціальної допомоги, а й відновлення суб'єктності, безпеки та гідності. Попри наявність нормативно-правової бази, система соціального супроводу постраждалих в Україні залишається недостатньо розвиненою, фрагментарною й слабо координованою. Актуальність теми зумовлена потребою у впровадженні цілісних, гуманних, міждисциплінарних підходів до підтримки постраждалих СНПК, посиленні професійної підготовки фахівців та узгодженні національної практики з міжнародними стандартами.

Серед зарубіжних дослідників питання сексуального насильства в умовах конфлікту комплексно розкриває Й. Галтунг, який запропонував концепцію структурного насильства, що дозволяє осмислювати сексуальне насильство, як прояв глибших системних і соціальних нерівностей у контексті війни [24]. Д. Александер у межах теорії культурної травми підкреслює значення колективного переживання сексуального насильства під час війни, як соціально-історичної травми, яка формує ідентичність суспільства і впливає на подальшу

політику пам'яті та правосуддя [1]. П. Кірбі спеціалізується на дослідженні СНПК крізь призму гендерної політики та військової сексуальності, звертаючи увагу на те, як сексуальне насильство використовується як інструмент домінування та приниження у військових конфліктах [49]. К. Маккіннон розробила концептуальні основи юридичного розуміння сексуального насильства, як злочину проти людяності, підкреслюючи необхідність визнання системності такого насильства під час воєн.

Незважаючи на те, що проблема сексуального насильства в умовах збройних конфліктів відома світовій спільноті ще з часів Балканських воєн чи геноциду в Руанді, в українському контексті ця тематика почала системно досліджуватись лише після 2022 року. У вітчизняному науковому дискурсі важливий внесок у дослідження цього питання зробили О. Петечел та М. Каглійчук, які зосереджуються на правових аспектах кваліфікації сексуального насильства як воєнного злочину, аналізуючи українське законодавство у світлі міжнародного гуманітарного права. К. Бусол, юристка-міжнародниця, розглядає сексуальне насильство як компонент міжнародних злочинів у контексті перехідного правосуддя.

Тема соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни є недостатньо розробленою в науковому та практичному дискурсі. Наукові публікації на цю тему в українському соціальному знанні є поодинокими, бракує стандартизованих підходів, фахових досліджень та міжгалузевого досвіду. Особливо невисвітленою залишається проблематика соціальної роботи з постраждалими чоловіками, військовополоненими, особами з інвалідністю та представниками інших вразливих груп. Недостатньо вивчено питання довготривалої підтримки, механізмів репарацій, документування випадків СНПК з урахуванням травматичного досвіду. Також обмежено представлені дослідження щодо міжвідомчої взаємодії у сфері надання соціальних послуг цій категорії осіб. Вищезазначене обумовлює наукову актуальність теми.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК).

Предмет дослідження: соціальна робота з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни.

Мета дослідження: обґрунтувати стан, методи, проблеми соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни задля розроблення рекомендацій щодо удосконалення соціальної роботи з ними.

Для досягнення мети слід вирішити наступні завдання:

- з'ясувати сутність, причини, форми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом;
- обґрунтувати, що постраждалі від сексуального насильства під час конфлікту є клієнтами соціальної роботи;
- проаналізувати теоретичні підходи до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту;
- систематизувати нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни;
- з'ясувати стан і методи соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни;
- виявити проблеми у наданні соціальних послуг постраждалим від СНПК в Україні;
- проаналізувати діяльність недержавних організацій щодо соціальної підтримки постраждалих від СНПК;
- розробити рекомендації щодо удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства в умовах російсько-української війни.

Методи дослідження: інтерв'ю, аналіз документів, систематизація, узагальнення. За допомогою методу інтерв'ю було проведено напівструктуровану бесіду з керівником громадської організації «Чистий аркуш»,

яка займається наданням допомоги особам, що постраждали від сексуального насильства, та це дозволило отримати практичну інформацію щодо специфіки соціальної роботи, основних викликів і потреб у цій сфері. Метод аналізу документів був використаний для дослідження міжнародної нормативно-правової бази, чинного українського законодавства, що дало змогу визначити стандарти надання допомоги постраждалим. Метод систематизації надав можливість впорядкувати зібрані теоретичні та емпіричні дані за основними напрямками соціальної підтримки. Метод узагальнення було застосовано для формулювання висновків на основі опрацьованих джерел і зібраної інформації, що дозволило виокремити ключові особливості соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства та сформулювати практичні рекомендації щодо її вдосконалення.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатків.

Розділ 1. Теоретичні підходи до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом

1.1 Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: сутність, причини, форми

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК) – це форма гендерно-зумовленого насильства (ГЗН), що містить сексуальне рабство, зґвалтування, примус до проституції, примусову стерилізацію, примусовий шлюб, а також будь-який інший вид сексуального насильства, що вчиняється по відношенню до чоловіків, жінок, неповнолітніх хлопців або дівчат, яка напряду чи опосередковано пов'язана з конфліктом. Цей зв'язок може бути очевидним із портрету кривдника, який часто пов'язаний із державною або недержавною озброєною групою, зокрема терористичними утвореннями або терористичною мережею; бути пов'язаним із атмосферою безкарності, яка зазвичай асоціюється із колапсом державних інституцій; бути наслідками перетину кордонів, такими як переміщення людей, або торгівля людьми [12].

Сексуальне насильство, що пов'язане з конфліктом – це порушення законів війни, що є злочином без строку давності. З огляду на це, потерпілі мають право подати заяву про вчинення воєнного злочину без обмеження строком давності, що забезпечує невідворотність покарання для винних осіб, незалежно від дати скоєння злочину.

СНПК є одним з найбільш жорстоких проявів насильства, яке здатне завдати не тільки фізичних, а й глибоких психологічних травм постраждалим. В умовах збройних конфліктів сексуальне насильство набуває стратегічного характеру, коли воно використовується для залякування, знищення морального духу супротивника та руйнування соціальної згуртованості певних груп населення [12].

Тобто, сексуальне насильство в умовах конфлікту є складною проблемою, що вимагає не лише міжнародної правової реакції, а й серйозної роботи з постраждалими, зокрема в межах соціальної роботи, психо-соціальної підтримки та реабілітації. Розуміння цієї проблеми, а також ефективні заходи щодо її попередження, сприятимуть побудові мирних, стабільних та більш рівних суспільств у післяконфліктний період.

Однією з основних причин СНПК є використання сексуального насильства як інструменту війни. Це явище має стратегічний характер і часто застосовується як форма психологічного тиску на цивільне населення. Воно застосовується для тероризування мирних, руйнування соціальних структур та деморалізації супротивника. Зґвалтування, примусова проституція, сексуальне рабство або інші форми сексуального насильства використовуються не лише як засіб знущання над окремими особами, але й як спосіб впливу на цілі громади [15]. Така тактика спрямована на дестабілізацію суспільства та руйнування соціальної згуртованості, особливо в умовах етнічних чи релігійних конфліктів.

У деяких випадках сексуальне насильство використовується як метод етнічної чистки або геноциду, спрямований на знищення або витіснення певних етнічних або релігійних груп. Це підтверджено численними міжнародними судами, такими як Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, який визнав зґвалтування частиною стратегії етнічної чистки під час конфлікту в Боснії та Герцеговині у 1990-х роках [27]. Також під час геноциду в Руанді 1994 року сексуальне насильство було використане як метод знищення народності тутсі, що підтвердив Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди [17].

Крім того, сексуальне насильство використовується як інструмент "колективного покарання" для пригнічення окремих груп населення або для помсти за діяльність повстанських рухів. Така тактика особливо поширена в умовах затяжних конфліктів, де сторони прагнуть підірвати моральний дух супротивника через завдання шкоди найбільш вразливим членам суспільства – жінкам, дітям та літнім людям [15].

Окремим аспектом є використання сексуального насильства як засобу залякування, коли воно стає формою тортурам або катувань під час затримання в умовах воєнного стану. Дослідження ООН свідчать, що сексуальне насильство нерідко використовується у місцях позбавлення волі або під час допитів як метод отримання інформації або приниження гідності затриманих осіб [15].

Сприяють виникненню СНПК також й гендерна нерівність та патріархальні структури суспільства. У суспільствах, де жінки та дівчата мають обмежені права та можливості, вони стають більш вразливими до насильства під час конфліктів. Це підкреслює необхідність впровадження гендерно-чутливих підходів у процесах миробудування та постконфліктної відбудови [41].

Безкарність за вчинення актів СНПК також є суттєвим фактором, що сприяє їх повторенню. Відсутність ефективних механізмів правосуддя та притягнення винних до відповідальності створює атмосферу всюдозволеності. Це вимагає посилення міжнародних та національних зусиль щодо розслідування та переслідування злочинів сексуального насильства [3].

Тривалість та інтенсивність конфлікту є факторами, що впливають на масштаби СНПК. Затяжні конфлікти руйнують соціальні інститути та послаблюють механізми захисту, що створює сприятливі умови для поширення насильства. Це підкреслює важливість швидкого вирішення конфліктів та відновлення стабільності в постраждалих регіонах [3].

Це явище, яке виходить далеко за межі індивідуальних злочинів, перетворюючись на систематичну зброю війни. У сучасному світі, де збройні конфлікти продовжують спустошувати регіони, розуміння сутності та форм СНПК є критично важливим для захисту прав людини та забезпечення справедливості.

Згвалтування – це не лише про фізичну агресію, а й про жахливий спосіб принизити, підкорити та продемонструвати владу над іншою людиною. Його використовують, щоб зламати волю постраждалих та завдати глибоких, тривалих психологічних травм. Цей злочин часто супроводжується особливою жорстокістю, такою як групові напади, застосування сторонніх предметів,

завдання каліцтв та публічне знущання, що посилює його руйнівний вплив на потерпілу особу.

Сексуальне рабство – форма сексуального насильства під час конфлікту, яка повністю позбавляє потерпілих будь-якої свободи та перетворює їх на інструменти для задоволення сексуальних потреб агресорів. Люди, які потрапили в сексуальне рабство, утримуються в неволі, де вони постійно зазнають насильства, позбавлені будь-яких прав, контролю над власним тілом та найменшої можливості врятуватися. Їхнє існування зводиться до безперервної експлуатації та глибоких фізичних й психологічних страждань.

Примусова проституція є формою сексуального насильства під час конфлікту, що слугує подвійній злочинній меті: фінансуванню незаконних збройних формувань та створенню ілюзії "розваг" для військовослужбовців. Постраждалі від цієї форми насильства силоміць залучаються до надання сексуальних послуг у надзвичайно небезпечних умовах, де їхнє життя та здоров'я постійно перебувають під загрозою, часто в середовищі, де панує жорстокість та повна відсутність будь-яких правових норм.

Примусова вагітність та примусовий аборт є цинічними формами сексуального насильства під час конфлікту, спрямованими на жорстокий контроль над репродуктивною функцією жінок та завдання їм непоправних психологічних страждань. Насильницьке нав'язування вагітності може бути інструментом для нав'язування "ворожої" крові, тоді як примусове переривання вагітності використовується з метою знищення майбутнього "ворожого" покоління, демонструючи абсолютну владу над тілом та долею жінки.

Примусовий шлюб є черговою руйнівною формою сексуального насильства під час конфлікту, що має на меті позбавити жінок самостійності та повністю контролювати їхню сексуальну поведінку. Постраждалих силоміць змушують укладати шлюб з членами ворожих угруповань, що завдає їм не лише глибоких психологічних травм, руйнуючи їхнє особисте життя та відчуття власної гідності, але й призводить до розпаду їхніх попередніх сімейних зв'язків та соціальної ізоляції.

Такі акти насильства мають також гендерний вимір, оскільки жінки і діти є найбільш вразливими до такого роду злочинів. Більше того, сексуальне насильство часто є причиною стигматизації й самостигматизації, та соціального виключення постраждалих, що значно ускладнює їхнє відновлення та реінтеграцію в мирне суспільство.

Соціологічний підхід до вивчення сексуального насильства, пов'язаного із збройними конфліктами, базується на розумінні, що це явище не є аномалією чи випадковим відхиленням у поведінці окремих індивідів. Навпаки, СНПК є логічним продовженням і загостренням уже наявних у суспільстві структур насильства, нерівності та домінування, які активізуються у надзвичайних обставинах війни [1]. Соціологи розглядають СНПК як результат системних процесів: гендерної дискримінації, нерівного розподілу влади, культурних норм, що толерують агресію проти вразливих груп. Війна в цьому контексті виступає не лише як фактор дезорганізації суспільства, але і як середовище, що радикалізує ті форми насильства, які існували і в мирний час.

Однією з фундаментальних ідей для осмислення соціологічного підходу до сексуального насильства під час конфлікту є концепція структурного насильства, запропонована Йоганом Галтунгом. Згідно з його трактуванням, структурне насильство виникає, коли соціальні системи або інститути створюють перешкоди для певних груп населення у задоволенні їхніх базових потреб [24]. У контексті СНПК структурне насильство проявляється через глибоко вкорінену гендерну нерівність, дискримінаційні соціальні норми та суспільне знецінення фізичної недоторканості конкретних категорій людей, насамперед жінок та дітей. Ця нерівність не завжди є очевидною у вигляді прямої агресії, проте в умовах збройного конфлікту, коли руйнуються правові механізми захисту, саме вона стає підґрунтям для широкомасштабного фізичного та сексуального насильства, легітимізуючи та полегшуючи його вчинення.

Важливим доповненням до розуміння колективного виміру насильства є теорія культурної травми американського соціолога Джеффри Александера. Він наголошував, що травматична подія стає соціальним явищем лише після того, як

суспільство надає їй певного значення та інтерпретує її через загальноприйняті наративи [1]. Іншими словами, особиста трагедія набуває статусу суспільної травми тоді, коли владні інституції, засоби масової інформації та правозахисні організації артикулюють її важливість, поширюють її розуміння в суспільстві та викликають відповідну емоційну реакцію. У контексті сексуального насильства під час конфлікту недостатньо лише фіксувати окремі випадки. Ключовим є формування суспільного дискурсу, який би визнавав СНПК не як поодинокі інциденти, а як системну проблему, що є невід'ємною частиною війни. За Александером, створення такого дискурсу є необхідною умовою для колективного подолання наслідків конфлікту, визнання болю та страждань постраждалих і розробки ефективних програм їхньої підтримки [1]. Без цього суспільство наражається на ризик зведення травми СНПК до рівня індивідуальних трагедій, що призведе до повторної травматизації постраждалого, та підірве соціальну згуртованість.

У своїй роботі «Припинення сексуального насильства в умовах конфлікту: Ініціатива щодо запобігання сексуальному насильству та безпека людини» (Ending Sexual Violence in Conflict: The Preventing Sexual Violence Initiative and Human Security, 2015) П. Кірбі аналізує проблему сексуального насильства в умовах збройних конфліктів, критикуючи спрощене, одновимірне розуміння цього явища як виключно «зброї війни». Автор наголошує, що хоча ідея сексуального насильства як тактики ведення війни домінує в публічному дискурсі та політичних кампаніях, вона не охоплює всі реальні механізми, причини й умови, в яких це насильство виникає [49]. Кірбі підкреслює, що сексуальне насильство не є винятково продуктом конфлікту, а тісно пов'язане з довоєнними гендерними структурами, патріархальними уявленнями, культурними нормами та ієрархіями влади [49]. Тобто, війна лише загострює і робить видимими ті форми насильства, які часто існують і в мирний час. Таким чином, будь-яка ефективна стратегія подолання сексуального насильства має враховувати не лише кримінальні, а й соціальні, політичні та культурні фактори.

Важливими є напрацювання Рагнгільд Нурдос та Дари Кей Коен. У своїй аналітичній праці «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» («Conflict-Related Sexual Violence», 2021), в частині комплексного пояснення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами, крізь призму політичних, соціальних, інституційних і військово-організаційних чинників. Авторки наголошують, що сексуальне насильство в умовах війни не є однорідним або універсальним явищем, яке можна пояснити лише через культурні патерни або індивідуальні девіації. Навпаки, воно має складну структуру, варіюється залежно від контексту і потребує багатовимірного аналізу. Нурдос і Коен критикують поширений міф про те, що сексуальне насильство у конфліктах є «повсюдним» і «неминучим» [50]. Вони доводять, що рівень такого насильства суттєво різниться між різними конфліктами, збройними групами та історичними періодами. В деяких конфліктах воно трапляється масово, в інших – майже відсутнє. Особливу увагу авторки приділяють внутрішній структурі збройних формувань, адже саме їхня організація, дисципліна, ідеологія, методи рекрутації та внутрішня культура значною мірою впливають на ймовірність вчинення сексуального насильства. Зокрема, підрозділи з високим рівнем дисципліни, чітким політичним баченням або сильною ідеологією рідше вдаються до сексуального насильства, ніж ті, у яких рекрутами є примусово мобілізовані особи, а рівень внутрішнього контролю низький.

Ключовим у поясненні насильства, за Нурдос і Коен, є розуміння мотивацій: сексуальне насильство може бути опортуністичним, стратегічним або інституціоналізованою практикою. Опортуністичне виникає через слабкий контроль командування й індивідуальні мотиви виконавців. Стратегічне – вчиняється цілеспрямовано як інструмент війни, наприклад, для терору цивільного населення або витіснення певної етнічної групи. Проте авторки особливо акцентують на третій формі – як на формі колективної практики. У цьому випадку сексуальне насильство не є наслідком наказу згори, але стає частиною повсякденного воєнного життя, мовчазно дозволеною або навіть

заохочуваною в рамках бойового братерства, солідарності чи ритуалів ініціації [50]. Такий підхід дозволяє пояснити його масовість без формального наказу.

Таким чином, соціологічний підхід до вивчення СНПК розкриває глибинну природу цього явища як структурно-зумовленого і культурно підтримуваного процесу. Він допомагає зрозуміти, що боротьба з насильством має включати не тільки кримінальне переслідування окремих злочинців, але й глибинні соціальні зміни: реформу систем правосуддя, зміну масової культури, розбудову нових етичних стандартів у суспільстві.

Без такого підходу будь-які спроби подолати наслідки СНПК ризикують бути поверховими і не призведуть до справжньої реінтеграції постраждалих, та суспільства в цілому.

1.2 Постраждалі від сексуального насильства під час конфлікту як клієнти соціальної роботи

У контексті повномасштабного вторгнення, питання надання соціальних послуг постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, набуває особливої актуальності. Дані особи перебувають в надзвичайно складному як фізичному, психологічному, правовому, та соціальному стані. Для вирішення їх проблем варто залучити цілісну, системну підтримку, яку може забезпечити саме соціальна робота. Однак, разом з тим необхідно обґрунтувати статус постраждалого від СНПК, як клієнтів соціальної роботи, що дозволить формалізувати допомогу, забезпечити міжструктурну взаємодію, та гарантувати реалізацію прав людини. У цьому контексті ключову роль відіграє Закон України «Про соціальні послуги» від 2019 року, який вміщує в собі перелік ознак, за якими можна включити таких осіб до кола отримувачів соціальних послуг.

Закон України «Про соціальні послуги» (2019 р.) надає повне правове підґрунтя для визнання осіб, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, клієнтами соціальної роботи. У статті 1 цього закону зазначено, що складні життєві обставини – це обставини, що негативно

впливають на життєдіяльність особи і не можуть бути подолані нею (людиною) самотійно. До прикладів таких обставин віднесено насильство, у тому числі сексуальне, психологічну травму, полон, втрату соціальних зв'язків, переміщення, а також інші наслідки збройного конфлікту [35]. Постраждалі від СНПК часто зазнають не лише фізичного та психологічного насильства, а й соціального відчуження, втрати домівки, статусу, зв'язків з родиною чи громадою. Таким чином, вони повністю підпадають під визначення осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах згідно з чинним законодавством.

Право на соціальні послуги мають особи, які опинилися у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати [35]. Дані послуги можуть надаватися на підставі заяви особи, а також за зверненням інших осіб або організацій, що особливо актуально у випадках СНПК, коли потерпілі часто не в змозі самотійно просити про допомогу через страх, можливу стигматизацію, чи травму. До категорій осіб, які мають право на соціальні послуги, належать постраждалі від насильства, включно з сексуальним, особи, які зазнали психотравмуючих обставин, постраждалі внаслідок воєнних дій, внутрішньо переміщені особи, а також особи, які потребують правового, психологічного чи соціального супроводу [35]. Таким чином, постраждалі від СНПК одночасно підпадають під кілька визначених законом категорій отримувачів соціальних послуг, що юридично обґрунтовує їх статус клієнтів соціальної роботи.

Серед послуг можна виділити психологічну підтримку, яка необхідна через ризик виникнення посттравматичного стресового розладу, депресії, та соціального відчуження; правову допомогу, зокрема в оформленні звернень до правоохоронних органів, міжнародних судів чи компенсаційних програм; соціальний супровід у питаннях житла, документів, соціальних гарантій; інформаційні послуги, які допомагають орієнтуватися в своїх правах і можливостях; соціально-медичні послуги для супроводу до лікарень чи реабілітаційних закладів; реінтеграційні послуги, зокрема допомога у відновленні професійної діяльності, працевлаштуванні чи поверненні до навчання. Усі ці послуги визначені у законі як такі, що можуть бути надані на

безоплатній основі тим, хто цього потребує, у цей самий час постраждали від сексуального насильства під час конфлікту однозначно належать до даної категорії осіб.

Етичні принципи є невід'ємною частиною соціальної роботи. Вони включають повагу до гідності людини, недискримінаційний підхід, індивідуальне планування допомоги, обов'язкову згоду на обробку персональних даних і право особи бути залученою до ухвалення рішень щодо надання їй допомоги. Це особливо важливо для роботи з постраждалими від СНПК, які можуть стикатися з додатковою стигматизацією з боку суспільства. Етичний кодекс соціального працівника, який узгоджується з міжнародними стандартами та рекомендаціями Стамбульської конвенції, Римського статуту Міжнародного кримінального суду й Міжнародного протоколу документування СНПК, зобов'язує фахівців діяти професійно, конфіденційно й делікатно в таких складних ситуаціях.

Соціальна робота з постраждалими передбачає комплексний підхід, що враховує індивідуальні потреби кожного клієнта, його психологічний стан, рівень доступу до ресурсів і послуг. Ключовими аспектами такої роботи є створення безпечного середовища довіри, надання емоційної підтримки, допомога у відновленні самооцінки, забезпечення доступу до правової допомоги та ресурсів для соціальної інтеграції. Водночас, вона вимагає ретельної підготовки спеціалістів, здатних працювати з особами, які пережили важкі травми, а також розвитку міждисциплінарного підходу, що включає роботу в команді з психологами, лікарями, юристами та іншими фахівцями [3].

Постраждалі від сексуального насильства під час конфліктів часто мають справу з низкою складних проблем, що потребують системної та багаторівневої підтримки. Вони переживають травми фізичного, психологічного та емоційного характеру, що залишають глибокі наслідки на тривалий період. Проблеми, з якими вони стикаються, є різноманітними та зазвичай взаємопов'язаними, тому для їх подолання необхідна спеціалізована допомога на кількох рівнях. Соціальні працівники мають великий вплив на емоційне відновлення постраждалих, адже

їхня роль не обмежується лише наданням практичної допомоги, але й включає емоційну підтримку, що сприяє відновленню внутрішньої стійкості та відчуття безпеки.

Соціальні працівники виступають як посередники між постраждалими і різними організаціями, що надають допомогу. Вони допомагають налагодити контакт з медичними установами для отримання необхідного лікування і реабілітації, оскільки постраждалі від сексуального насильства можуть мати як фізичні, так і психосоматичні наслідки, які потребують спеціалізованого медичного лікування. Медична допомога може включати надання антибіотиків для запобігання інфекціям, лікування травм, а також психологічну реабілітацію після травм [14].

Крім того, постраждалі можуть потребувати допомоги у вирішенні побутових питань, таких як пошук тимчасового притулку, забезпечення матеріальною допомогою або їжею, а також доступ до інших базових потреб. Соціальні працівники можуть організовувати передачу гуманітарної допомоги, допомагати в пошуку місць для тимчасового перебування або організовувати медичне та психосоціальне обслуговування. В даному контексті особливо важливою є роль міждисциплінарного підходу в соціальній роботі з цією категорією осіб. Взаємодія соціальних працівників з медичними, психологічними, юридичними та іншими фахівцями дозволяє забезпечити комплексну допомогу постраждалим.

Робота соціальних працівників з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту є неймовірно складною і пов'язана з багатьма труднощами, як для самих постраждалих, так і для самих працівників. В умовах конфлікту, де існує високий рівень насильства, руйнувань інфраструктури, гуманітарної кризи і обмеженого доступу до базових послуг, соціальні працівники стикаються з численними бар'єрами, що можуть ускладнити надання допомоги.

Досить вагомою перешкодою є обмежений доступ до ресурсів [8]. В умовах війни або конфлікту часто виникають серйозні проблеми з доступом до медичних

послуг, психологічної підтримки, правової допомоги, соціальних послуг і навіть до базових потреб, таких як їжа, вода та житло. Це створює значний стрес як для самих постраждалих, так і для соціальних працівників, які намагаються надати необхідну допомогу в умовах нестабільності та обмежених ресурсів. Інфраструктура, яка підтримує гуманітарні ініціативи, може бути пошкоджена або недоступна через бойові дії, що суттєво ускладнює доставку допомоги. Так само ризики безпеки є ще однією важливою проблемою для соціальних працівників, які працюють в зонах конфлікту. Їхня робота з постраждалими часто вимагає поїздок у зони, що є активними бойовими територіями, де ризик для життя і здоров'я значно зростає. Крім того, соціальні працівники можуть стати мішенню для конфліктуючих сторін, особливо якщо вони працюють з населенням, яке сприймається як «вороже» або має інші політичні та соціальні переконання. Це створює додаткову небезпеку для працівників, що може призвести до поранень або навіть до їх загибелі.

Таким чином, постраждалі від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), однозначно належать до категорії осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Досвід даних осіб включає фізичне, сексуальне, психологічне та соціальне травмування, що має довготривалі наслідки, зокрема розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), дезадаптацію, втрату довіри до інституцій, соціальну ізоляцію, саможигматизацію та стигматизацію з боку оточення, вразливість до бідності та бездомності. Законодавчо визначено, що саме в таких ситуаціях особа має право на отримання державної підтримки в межах системи надання соціальних послуг, яка включає соціальний супровід, кризове втручання, консультування, реабілітацію, притулок, медіацію, правову підтримку тощо [35].

Соціальна робота, яка базується на принципах недискримінації, поваги до особистості, конфіденційності, є важливим інструментом, що виступає важливим інструментом у процесі підтримки, та відновленні довіри до суспільства з боку осіб, які зазнали сексуального насильства під час воєнного конфлікту.

1.3 Теоретичні підходи до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту

В умовах війни сексуальне насильство стає зброєю, що використовується для досягнення стратегічних цілей, що завдає глибоких і часто непоправних травм постраждалим. Це явище має численні наслідки не лише для фізичного та психологічного стану жертв, але й для їх соціальної інтеграції, економічного становища та правового статусу. Враховуючи такі складні обставини, соціальна робота в цьому контексті вимагає глибокого розуміння не тільки соціальних та психологічних аспектів, а й культурних, правових та гуманітарних проблем.

Теоретичні підходи до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту пропонують різні моделі і стратегії, які орієнтовані на зменшення наслідків травми, а також інтеграцію таких осіб у соціальне життя. Вони ґрунтуються на поєднанні психологічних, соціальних, медичних та юридичних аспектів, що дозволяє створити комплексну стратегію підтримки постраждалих. Підходи, такі як відновлення прав людини, психо-соціальна допомога, гендерна чутливість та інтерсекційність, сприяють формуванню ефективних практик соціальної роботи, що враховують унікальні потреби кожного постраждалого, залежно від їхнього досвіду, статі, віку, культури та соціального статусу [3, с. 20].

У цьому контексті важливим є розуміння теоретичних засад, які лягають в основу діяльності соціальних працівників, а також оцінка їх практичної реалізації у складних умовах збройних конфліктів.

Підхід відновлення прав людини в соціальній роботі з постраждалими від сексуального насильства під час збройного конфлікту, є одним з найбільш ефективних і гуманних підходів, який спрямований на забезпечення базових прав кожної людини, таких як право на життя, гідність, безпеку, свободу від насильства та дискримінації [14]. У ситуаціях збройного конфлікту, де сексуальне насильство часто використовується як стратегічна зброя, цей підхід набуває

особливої актуальності, оскільки саме він допомагає постраждалим відновити не тільки фізичну, але й психологічну і соціальну цілісність.

Основною метою підходу відновлення прав людини є забезпечення постраждалим доступу до правосуддя, медичних послуг, освіти, соціальної підтримки, а також створення безпечного середовища для їх відновлення. Згідно цього підходу соціальний працівник відіграє роль не лише консультанта чи терапевта, а й активного захисника прав постраждалих. Соціальний працівник може допомогти організувати тимчасовий притулок для постраждалих, сприяти їх влаштуванню в безпечні місця, а також координувати роботу з іншими організаціями для надання допомоги [14].

Важливим є забезпечення постраждалим від сексуального насильства доступу до медичних послуг. В умовах окупації ці послуги можуть бути обмеженими або недоступними, тому соціальні працівники мають завдання координувати допомогу, що включає не тільки лікування фізичних травм, але й психотерапевтичну підтримку для подолання наслідків сексуальної травми. У цьому контексті соціальний працівник виступає як посередник між постраждалими і медичними установами, забезпечуючи належну організацію лікувального процесу і надаючи підтримку в часи кризових ситуацій.

Після пережитих травм постраждалі мають право на відшкодування збитків, притягнення винних до відповідальності, а також на відновлення соціальної справедливості. У цьому контексті важливим кроком стало запровадження в Україні пілотної програми репарацій, у межах якої вже понад 400 осіб отримали грошові виплати за пережите сексуальне насильство. Програму реалізує Фонд Global Survivors Fund у співпраці з українськими правозахисними організаціями. Кожна виплата становить 3000 євро. Репарації мають гуманітарний та правозахисний характер. Вони базуються на принципах добровільності, конфіденційності та безпеки. Отримання допомоги не вимагає публічного розголошення обставин або доказів через суд, та це особливо важливо для людей, які бояться стигматизації або повторної травматизації [4].

Соціальні працівники допомагають постраждалим зрозуміти їхні права в рамках судової системи, супроводжують їх через процеси судових розслідувань і процесів, надають необхідну юридичну підтримку. Вони також працюють з правоохоронними органами, сприяючи забезпеченню належної допомоги в питаннях безпеки постраждалих і свідків, а також у процесі доказування злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством. Це дозволяє постраждалим особам не тільки отримати правову допомогу, а й відчувати, що їхні права не були порушені.

Підхід відновлення прав людини також передбачає забезпечення постраждалим доступу до освіти та економічної підтримки, що має важливе значення для їх соціальної реабілітації. Постраждалі від сексуального насильства часто стають економічно уразливими через відсутність роботи, соціальної підтримки або через стигматизацію їхнього становища в суспільстві. Соціальні працівники працюють над тим, щоб допомогти постраждалим здобути нові навички, повернутися до навчання або працевлаштування, забезпечити доступ до фінансової підтримки для покриття основних потреб, що дозволяє їм відновити свою соціальну активність, та економічну незалежність [14].

Гендерно чутливий підхід у соціальній роботі з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту є важливим компонентом комплексної допомоги, що враховує соціальні, культурні та гендерні аспекти насильства. Сексуальне насильство в умовах збройних конфліктів часто має виражений гендерний характер, адже переважна більшість постраждалих – це жінки, дівчата, діти, а також представники ЛГБТ+ спільноти. Водночас чоловіки також можуть ставати жертвами сексуального насильства, але через соціальні табу та стигматизацію ці випадки часто залишаються невидимими. Гендерно чутливий підхід передбачає розуміння того, що сексуальне насильство може по-різному впливати на різні групи населення, залежно від їхнього гендеру, віку, соціального статусу та культурного середовища [43].

Однією з ключових складових цього підходу є забезпечення рівного доступу до допомоги для всіх постраждалих, незалежно від їхнього гендеру.

Соціальні працівники мають враховувати особливості потреб жінок, чоловіків, дітей, які постраждали від сексуального насильства. Жінки та дівчата часто стикаються з додатковими викликами, такими як небажана вагітність, ризик інфекцій, включаючи ВІЛ/СНІД, соціальна стигматизація або вигнання з громади. Для таких постраждалих соціальні працівники повинні надавати комплексну допомогу, яка включає медичні послуги, психологічну підтримку, юридичні консультації та соціальну реінтеграцію.

Важливим аспектом гендерно-чутливого підходу є врахування соціальних норм та культурних традицій, які можуть впливати на доступ постраждалих до допомоги. У багатьох громадах питання сексуального насильства є табуованою темою, а особи, які постраждали, можуть боятися розголосу або соціального осуду [43]. Це особливо актуально для жінок, які після пережитого насильства можуть стикатися з ізоляцією, відмовою сім'ї або громади від підтримки, що ще більше ускладнює процес їхнього відновлення. Соціальні працівники мають враховувати ці фактори при плануванні індивідуальних планів допомоги, створюючи безпечне і конфіденційне середовище для постраждалих.

Гендерно-чутливий підхід також включає роботу над подоланням гендерних стереотипів та соціальної стигматизації. Соціальні працівники можуть проводити інформаційно-просвітницькі кампанії для громад, спрямовані на підвищення обізнаності щодо проблем сексуального насильства та важливості підтримки постраждалих. Вони також можуть сприяти створенню груп взаємодопомоги для жінок, які пережили насильство, що дозволяє їм отримувати емоційну підтримку від інших людей, які опинилися в подібній ситуації.

Важливо наголосити на застосуванні інтерсекційного підходу [3]. Цей підхід розкривається як один із ключових аналітичних й практичних підходів до розуміння причин сексуального насильства, та побудови ефективної допомоги постраждалим. Авторки наголошують, що інтерсекційність — це не просто врахування різних соціальних ознак особи (стать, вік, інвалідність, сексуальна орієнтація тощо), а глибоке розуміння того, як ці ознаки перетинаються й створюють додаткові вразливості, ризики й бар'єри для отримання допомоги [3].

Сексуальне насильство під час збройного конфлікту ніколи не є нейтральним явищем: воно особливо часто спрямоване проти тих, хто одночасно належить до кількох маргіналізованих груп. Головна думка полягає в тому, що під час побудови соціальних послуг, правового супроводу та психологічної підтримки для постраждалих необхідно враховувати не лише сам факт насильства, але й те, ким є ця людина, які соціальні ярлики на неї накладено. Без інтерсекційного підходу існує високий ризик уніфікованого, а отже — неадекватного реагування на індивідуальні потреби.

Застосування інтерсекційного підходу означає також подолання стигми. Саме цей підхід дозволяє вибудовувати чутливі, адресні інтервенції та розуміти, що ефективна підтримка це не лише правовий механізм, а глибоке бачення соціального контексту, в якому живе кожна постраждала людина [3].

У процесі дослідження теоретичних підходів до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту було визначено, що ця проблема є однією з найбільш складних та чутливих у сфері соціальної роботи. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, має руйнівні наслідки для фізичного, психологічного та соціального стану постраждалих, а також завдає шкоди цілісності громад та суспільства загалом. Соціальна робота відіграє ключову роль у наданні комплексної допомоги таким постраждалим, забезпечуючи їм доступ до медичних, психологічних, юридичних та соціальних послуг.

Висновки до розділу 1

Отже, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є багатоаспектним явищем із глибокими особистими та соціальними наслідками. Його причини включають системну безкарність, насильницькі культури в арміях та використання тіла як інструменту війни. Доведено, що постраждалі потребують цілісної підтримки, а отже, є повноцінними клієнтами соціальної роботи. Проаналізовано низку підходів (травмо-орієнтований, інтерсекційний,

клієнтоорієнтований), які формують теоретичну основу ефективної допомоги в умовах збройного конфлікту.

Розділ 2. Стан і проблеми соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни

2.1 Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни

Ефективна соціальна підтримка постраждалих неможлива без чіткого нормативно-правової бази. Правове регулювання визначає не тільки обсяг повноважень соціального працівника, а й гарантії захисту прав постраждалих, порядок взаємодії між суб'єктами допомоги та відповідальність держави за забезпечення необхідних послуг. Правова база, яка регулює надання соціальних послуг таким постраждалим, складається з міжнародних документів, національного законодавства України, а також підзаконних актів, що визначають порядок дій соціальних працівників і взаємодію різних суб'єктів допомоги. Однак ефективність реалізації цих норм на практиці часто ускладнюється наявністю прогалин у законодавстві, недостатньою міжвідомчою координацією, браком підготовлених соціальних працівників. Тому аналіз нормативно-правового забезпечення є необхідним для виявлення сильних і слабких сторін існуючої системи соціальної підтримки постраждалих. Ефективний захист прав та надання комплексної допомоги даній категорії населення є першочерговим завданням держави [41].

Ключову роль у правовому регулюванні боротьби із сексуальним насильством, скоєним під час збройних конфліктів, відіграють міжнародні нормативно-правові акти, такі як Женевські конвенції, Стамбульська конвенція, Римський статут Міжнародного кримінального суду, Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», та їхній вплив на правове регулювання. Міжнародні правові документи встановлюють, що СНПК не має терміну давності та не підлягає амністії.

Важливим кроком у нормативно-правовому забезпеченні соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства в Україні, стало ратифікування Стамбульської конвенції - Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок, та боротьбу з цими явищами [31]. Цей міжнародний документ, який Україна ратифікувала 20 червня 2022 року, має фундаментальне значення для захисту прав осіб, які зазнали сексуального насильства, зокрема в умовах збройного конфлікту, спричиненого російською агресією [31].

Стамбульська конвенція є першим юридично обов'язковим міжнародним інструментом, що комплексно визначає стандарти у сфері попередження та реагування на насильство за ознакою статі, включаючи сексуальне насильство. Її положення зобов'язують державу забезпечити належну підтримку та захист постраждалих осіб, гарантувати ефективне розслідування злочинів, а також забезпечити міжсекторальну співпрацю між правоохоронними органами, установами охорони здоров'я, соціальними службами та громадськими організаціями.

Ратифікація Стамбульської конвенції забезпечила правову основу для впровадження системного підходу до допомоги постраждалим. Зокрема, конвенція вимагає створення спеціалізованих служб підтримки, таких як кризові центри, цілодобові гарячі лінії, притулки, а також доступ до медичної, психологічної та юридичної допомоги. Це дозволяє соціальним працівникам діяти в межах чітко визначеного нормативного поля та забезпечувати всебічну підтримку постраждалим [42].

Тобто, ратифікація Стамбульської конвенції в 2022 році стала важливим етапом у зміцненні правових засад соціальної роботи з особами, які постраждали від сексуального насильства в умовах війни, та підтвердила зобов'язання України дотримуватись міжнародних стандартів у сфері прав людини та гендерної рівності.

Женевські конвенції 1949 року, та їхні додаткові протоколи є основою міжнародного гуманітарного права, які регулюють правила ведення збройних конфліктів, та забезпечують захист цивільного населення й осіб, що більше не

беруть участі в бойових діях. Одним з ключових аспектів цих документів є визнання необхідності особливого захисту жінок і дівчат від різноманітних форм сексуального насильства, що традиційно використовуються як знаряддя війни та приниження [20].

Зокрема, Стаття 27 Четвертої Женевської конвенції (про захист цивільного населення під час війни) прямо встановлює, що "жінки мають користуватися особливою повагою і захистом, і з ними повинно поводитися гуманно, особливо у випадках зґвалтування, примусової проституції або будь-якого іншого непристойного нападу". Це означає, що такі дії визнаються нелюдськими та є грубим порушенням положень міжнародного гуманітарного права.

Додаткові протоколи 1977 року, які уточнюють і розширюють положення основних конвенцій, ще більше конкретизують заборони на сексуальне насильство. Стаття 75 Додаткового протоколу I встановлює основні гарантії для всіх осіб, які перебувають під владою сторони конфлікту, включаючи пряму заборону сексуального насильства у будь-якому вигляді [10]. У статті 4 протоколу II, який регулює ситуації внутрішніх (не міжнародних) конфліктів, прямо заборонено зґвалтування, примусову проституцію та будь-яку іншу форму сексуального насильства незалежно від статусу постраждалої особи [11].

У випадках міжнародного збройного конфлікту держави-учасниці Женевських конвенцій також зобов'язані проводити тренування військових кадрів щодо норм гуманітарного права, включно з недопущенням сексуального насильства. Відповідно до цього передбачено індивідуальну кримінальну відповідальність за порушення конвенцій, яка не втрачає чинності з часом, тобто такі злочини не мають терміну давності.

Женевські конвенції та Додаткові протоколи утверджують міжнародну норму, за якою зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція та інші форми сексуального насильства під час війни є юридично криміналізованими діями, за які передбачено відповідальність на національному та міжнародному рівнях [20].

Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС), прийнятий у 1998 році, та який набув чинності у 2002 році, є першим міжнародно-правовим актом, який на законодавчому рівні кодифікував сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, як злочин, що підлягає кримінальному переслідуванню [40].

Однією з основних новацій Римського статуту стало чітке і пряме визнання сексуального насильства у конфлікті не лише як побічного наслідку війни, а як самостійного тяжкого міжнародного злочину. У статті 7(1)(g) статуту йдеться про те, що зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація та будь-яка інша форма сексуального насильства подібної тяжкості є злочинами проти людяності, коли вони вчиняються у широкомасштабному або систематичному порядку, спрямованому проти цивільного населення. Це формулювання відображає розуміння, що сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту часто є не індивідуальним злочином, а елементом спланованої політики або військової стратегії [40].

Стаття 8(2)(b)(xxii) Римського статуту визнає ті самі діяння (зґвалтування, сексуальне рабство тощо) як воєнні злочини, коли вони вчиняються в контексті міжнародного збройного конфлікту. Таке визнання дозволяє притягати винних до відповідальності, незалежно від статусу потерпілої особи, її громадянства чи правового статусу на момент вчинення злочину. Це характеризує відсутність строку давності для таких злочинів, що особливо важливо в контексті СНПК, коли постраждалі часто замовчують пережите через страх, сором чи стигматизацію [40].

Крім того, Статут встановлює спеціальні положення щодо реєстрації та доведення сексуального насильства, що є надзвичайно складною категорією злочинів. Визнаючи, що сексуальне насильство часто вчиняється без свідків, із залякуванням постраждалого, або за участі державних чи воєнізованих структур, Римський статут дозволяє приймати свідчення постраждалих осіб як ключові докази, без вимоги прямого підтвердження фізичних пошкоджень або наявності медичної документації — що є важливим кроком до справедливості.

У цілому, включення положень про СНПК до Римського статуту стало переломним моментом у міжнародному праві, оскільки вперше на глобальному рівні було визнано, що сексуальне насильство у війні є не тільки справою постраждалої особи, а злочином проти людства. Ці положення формують правову основу для міжнародного переслідування осіб, винних у таких діяннях, і підтримують постраждалих у боротьбі за справедливість та відновлення гідності.

Резолюція 1325 Ради Безпеки ООН, ухвалена 31 жовтня 2000 року, стала історичним документом, який започаткував глобальний порядок «Жінки, мир і безпека». Уперше в історії ООН на найвищому рівні було визнано, що збройні конфлікти мають різний вплив на жінок і чоловіків, і що гендерні аспекти повинні стати невід'ємною частиною миротворчої діяльності, конфліктної профілактики, процесів примирення, відбудови та постконфліктного врегулювання [38].

Резолюція визначає, що жінки та дівчата часто стають цілями сексуального насильства під час конфліктів, зокрема зґвалтувань, сексуального рабства, примусової проституції. Вона чітко вказує на обов'язок усіх сторін конфлікту забезпечити захист прав жінок і дівчат згідно з міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом у галузі прав людини, включно з відповідальністю за злочини сексуального характеру.

Особливий акцент зроблено на тому, що жінки не повинні розглядатися лише як пасивні постраждалі конфліктів. Навпаки, Резолюція 1325 закликає до посилення участі жінок на всіх рівнях прийняття рішень у сфері попередження конфліктів, миротворення, захисту прав людини та відновлення після збройних конфліктів. Жінки мають бути представлені у миротворчих місіях, переговорах, у складі делегацій, що ведуть діалог щодо врегулювання конфліктів, а також у постконфліктному відновленні, включаючи процеси правосуддя і розбудови інституцій [13].

Документ також вимагає, щоб усі миротворчі місії ООН мали чіткі мандати, які включають запобігання сексуальному насильству та боротьбу з безкарністю за такі злочини. Генерального секретаря ООН зобов'язано звітувати

про прогрес у впровадженні цієї резолюції, що зробило її частиною глобального політичного зобов'язання перед жінками у зонах конфліктів. Таким чином, Резолюція 1325 це не просто декларація, а нормативний документ, який зобов'язує держави, міжнародні організації та миротворчі місії вживати активних заходів із захисту жінок у конфліктах, а також забезпечує механізми їхнього залучення до побудови миру [13].

В українському законодавстві містяться норми щодо боротьби із сексуальним насильством, проте вони потребують удосконалення та адаптації до викликів війни. Важливу роль відіграють державні та недержавні організації, які забезпечують соціальний супровід постраждалих, їхню реабілітацію та відновлення.

Конституція України є основоположним документом, що гарантує права і свободи людини та громадянина [21]. Зокрема, у статті 28 зазначено, що жодна людина не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Це положення напряду стосується також випадків сексуального насильства.

Також, відповідно до статті 24, всі громадяни рівні перед законом, що означає необхідність забезпечення однакового доступу до правосуддя та допомоги для всіх постраждалих незалежно від статі, віку чи соціального статусу.

Кримінальний кодекс України містить низку статей, що передбачають відповідальність за злочини сексуального характеру, у тому числі скоєні під час війни, до прикладу:

- Стаття 152 – зґвалтування (у тому числі воєнного характеру).
- Стаття 153 – сексуальне насильство, що не передбачає проникнення, але завдає серйозної шкоди.
- Стаття 438 – порушення законів та звичаїв війни, що включає сексуальне насильство як воєнний злочин.

Окрім кримінально-правового регулювання, важливу роль відіграє законодавство, спрямоване на захист та підтримку постраждалих. Зокрема:

- Закон "Про запобігання та протидію домашньому насильству" – передбачає механізми допомоги постраждалим від сексуального насильства [34].
- Закон "Про соціальні послуги" – регламентує надання психологічної, юридичної та медичної допомоги постраждалим [35].
- Закон "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" – забезпечує принцип недискримінації та гендерної рівності [33].

Однак, попри наявність загальної нормативно-правової бази, що регулює питання надання соціальних послуг в Україні, у сфері соціальної роботи з особами, які постраждали від сексуального насильства під час російсько-української війни, існує низка правових колізій і прогалин. Це суттєво ускладнює як доступ до допомоги, так і ефективність роботи соціальних служб.

Однією з ключових проблем є - відсутність чіткого правового статусу для осіб, які постраждали саме від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Це, у свою чергу, зумовлює труднощі з ідентифікацією таких осіб, збором статистики, призначенням допомоги та супроводом у соціальній сфері. Варто відмітити те, що Закон України «Про соціальні послуги» не містить окремих положень щодо роботи з постраждалими від СНПК. У ньому описано загальні підходи до надання соціальної допомоги вразливим категоріям населення, однак не враховано специфіку травматичного досвіду та кризових станів постраждалих від сексуального насильства в умовах війни [35]. Це ускладнює надання допомоги особам, які її потребують.

У Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року до Стратегічної цілі 2. «Жінки і чоловіки вільні від дискримінації та насильства за ознакою статі, мають рівний доступ до правосуддя» внесені зміни, що стосуються роботи із постраждалими від СНПК. Зміни, що вносяться до Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 травня 2025 р. № 439-р.

Суттєві труднощі виникають також у сфері доказування таких злочинів. Кримінальний кодекс України містить статті, що передбачають відповідальність

за зґвалтування та сексуальне насильство, однак у військових умовах їх застосування є проблематичним. Не існує чітких процесуальних норм щодо збору доказів, проведення експертиз та фіксації злочинів, скоєних на окупованих або деокупованих територіях, що фактично унеможливорює розслідування значної кількості випадків СНПК. Тобто, чинне нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час війни в Україні має колізії, та потребує доопрацювання. Усунення прогалин є важливим для забезпечення комплексної, ефективної й безпечної підтримки осіб, які пережили один із найтяжчих видів насильства в умовах збройного конфлікту [41].

2.2. Методи соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни

Соціальна робота з постраждалими від сексуального насильства під час війни має базуватися на комплексному підході, який враховує фізичні, психологічні, соціальні та правові аспекти допомоги. Це вимагає застосування спеціалізованих методів, спрямованих на надання екстреної підтримки, довготривалої реабілітації, соціальної адаптації та ресоціалізації постраждалих осіб. Важливим є також створення безпечного простору для постраждалих, де вони можуть отримати необхідну підтримку без ризику повторної віктимізації.

Значну роль у процесі надання соціальної допомоги відіграють міжнародні стандарти та національні механізми захисту прав постраждалих. Відповідно до міжнародного гуманітарного права, сексуальне насильство під час війни є воєнним злочином, і постраждалі мають право на правову та соціальну допомогу. В Україні діє низка правових і соціальних механізмів, спрямованих на підтримку осіб, які зазнали гендерно зумовленого насильства, однак їх імплементація в умовах війни стикається з багатьма викликами.

Методи соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час війни можуть бути поділені на кілька основних напрямів: кризове

втручання, психологічна підтримка, соціальна інтеграція та правовий супровід. Успішна реалізація цих методів вимагає міждисциплінарного підходу, координації між соціальними службами, медичними установами, правоохоронними органами та правозахисними організаціями.

В умовах війни та конфлікту, сексуальне насильство часто використовується як зброя, спрямована на руйнування соціальних структур, моральних основ та колективної згуртованості населення. Для розуміння масштабів і специфіки звернень осіб, які постраждали від сексуального насильства під час війни, особливо цінними є дані, зібрані національними гарячими лініями. Зокрема, гаряча лінія ГО «Ла Страда-Україна», надає інформацію, яка протягом січня-грудня 2024 року фіксувала численні звернення, у тому числі від осіб, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) [30]. Як свідчать дані, у структурі звернень значну частку становлять повідомлення про сексуальне насильство, вчинене під час окупації (див. додаток А). Помітна тенденція до зростання кількості звернень з деокупованих територій. Варто зауважити, що зростає кількість анонімних звернень від чоловіків, що свідчить про повільне, але важливе подолання стигми (див. додаток Б).

Модель соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, повинна враховувати ці переживання, і включати широкий спектр підтримки, починаючи від медичних послуг і закінчуючи правовою допомогою та психологічною реабілітацією. Така система повинна бути чутливою до гендерних, культурних та соціальних контекстів, в яких перебувають постраждалі, та забезпечувати персоніфіковану підтримку для кожного, хто пережив насильство.

Особливе значення має розвиток методів, які враховують не лише індивідуальні потреби, але й соціальний контекст травми. У випадку сексуального насильства в умовах збройного конфлікту, ці травми можуть бути надзвичайно комплексними та багатовимірними, включаючи в себе не тільки фізичні та психічні травми, але й соціальні стигми, економічні труднощі, страх

перед повторенням насильства та важкі умови для відновлення нормального життя. Відповідно, соціальні працівники повинні бути озброєні не лише знаннями з психології та права, але й навичками, необхідними для надання ефективної допомоги в таких складних і багатогранних ситуаціях [14].

Модель травматичного досвіду в системі соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є важливим компонентом для розуміння та підтримки осіб, які пережили таке насильство. Конфлікти, збройні дії, військові операції часто призводять до фізичних, психологічних та емоційних травм у постраждалих, що вимагає специфічного підходу в соціальній роботі [3].

Моделі роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами, мають бути комплексними і багатоаспектними, включаючи медичну, психологічну, правову допомогу та соціальну реабілітацію. Це вимагає не лише від соціальних працівників глибоких професійних знань, а й емпатії, терпіння та чутливості до культурних і соціальних контекстів, в яких постраждалі пережили насильство.

Ефективна модель соціальної роботи має також сприяти розвитку стійкості в постраждалих, допомагаючи їм не лише відновити фізичне здоров'я, але й повернути внутрішню цілісність і віру в себе та у можливість нормального життя. Врахування гендерних, культурних і соціальних аспектів є невід'ємною частиною цього процесу, оскільки кожна постраждала особа від сексуального насильства має унікальні переживання, виклики та потреби [14].

Окрім того, важливим елементом є робота з широким колом партнерів, включаючи медичних працівників, правозахисників, урядові та громадські організації. Тільки спільними зусиллями можна забезпечити постраждалим належну підтримку, захистити їхні права і допомогти в реабілітації.

Загалом, підтримка постраждалих сексуального насильства в умовах конфлікту повинна ґрунтуватися на принципах прав людини, гендерної рівності та гуманності. Така система не тільки допомагає відновити життя конкретних

осіб, а й сприяє загальному відновленню соціального порядку і миру в постраждалих громадах.

Гендерний підхід у соціальній роботі з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту є надзвичайно важливим аспектом, оскільки насильство на основі статі, включаючи сексуальне насильство, має специфічний гендерний вимір. Застосування такого підходу допомагає забезпечити належний рівень підтримки для постраждалих, враховуючи їхні унікальні потреби, досвід і права [43].

У цих умовах важливо враховувати, що сексуальне насильство має різний вплив на людей залежно від їхньої статі, віку, гендерної ідентичності, а також соціокультурного контексту. Проблема стає ще більш складною, оскільки традиційні уявлення про роль жінки та чоловіка в суспільстві можуть значно впливати на сприйняття насильства та на процеси реабілітації постраждалих. Жінки, як правило, є основними жертвами сексуального насильства в умовах конфліктів, однак чоловіки, діти також піддаються насильству, хоча їхній досвід часто залишається менш помітним через соціальні табу та стигматизацію.

У цьому контексті гендерний підхід у соціальній роботі з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту є надзвичайно важливим. Гендерна чутливість дозволяє не лише розпізнати і задовольнити конкретні потреби жертв залежно від їхнього гендеру, але й забезпечити підтримку, яка враховує специфіку пережитих травм, пов'язаних із сексуальним насильством. Наприклад, жінки часто переживають сексуальне насильство як руйнування своєї сексуальної ідентичності, що веде до глибоких психоемоційних травм. У цьому контексті важливою є роль соціальних працівників, які повинні бути готовими працювати з усіма постраждалими, усуваючи бар'єри та стереотипи, що можуть заважати процесу відновлення.

Застосування гендерного підходу в роботі з постраждалими допомагає не лише покращити доступ до необхідних послуг (медичних, психологічних, юридичних), але й знизити рівень стигматизації постраждалих осіб у суспільстві [43]. Це дозволяє створити більш підтримуюче та інклюзивне середовище, яке

буде сприяти відновленню психологічного здоров'я та соціальної інтеграції постраждалих насильства. Водночас цей підхід сприяє більш ефективній профілактиці насильства через освіту та підвищення обізнаності серед населення щодо гендерної рівності, прав людини та боротьби з дискримінацією.

Для чоловіків, які постраждали від сексуального насильства, існує безліч перешкод для розкриття інформації та бажання звернутися за допомогою. Укорінені соціальні, громадські та релігійні норми, включно з табу щодо сексуальної орієнтації та маскулінності, можуть стигматизувати чоловіків, які постраждали від сексуального насильства, викликати почуття сорому, а також перешкоджати тому, що постраждалі чоловіки звертаються за допомогою. Ці норми можуть зробити пошук допомоги складним для постраждалих чоловіків та призвести до відсутності співчуття чи підтримки від соціальних мереж та надавачів послуг.

Основними перешкодами, з якими стикаються постраждалі чоловіки при зверненні за соціальними послугами у випадку насильства під час конфлікту є побоювання щодо конфіденційності послуг, включаючи страх бути ідентифікованим як постраждала особа, або вважатися як особа з нетрадиційною сексуальною орієнтацією або гендерною ідентичністю, були виявлені серед основних перешкод для звернення за медичною або психосоціальною підтримкою для постраждалих чоловіків. Про насильство стосовно чоловіків в полоні свідчить інтерв'ю Євгенія Дідківського, колишнього військовослужбовця, для Ютуб-каналу Слідство.Інфо [9]. За час перебування в полоні в окупантів Євгеній, та його побратими піддавалися жорстоким катуванням, зокрема їх залучали до одностатевих інтимних зв'язків, били струмом по геніталіям. В такий спосіб окупанти вдаються до принижень наших військових, щоб здаватися на їхньому плані сильнішим.

Застосування гендерного підходу в соціальній роботі з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту дозволяє врахувати різні соціальні та культурні аспекти, що впливають на переживання травм і необхідність підтримки. Підхід дозволяє працювати не тільки з постраждалими, але й з

громадою в цілому, сприяючи формуванню здорових норм та цінностей, що підтримують рівність, гідність і безпеку для всіх людей, незалежно від їхнього гендеру.

Таким чином, гендерний підхід є не лише етичним, але й практичним засобом у соціальній роботі з особами, які пережили сексуальне насильство в умовах конфлікту, сприяючи їх реабілітації, відновленню довіри до суспільства та посиленню соціальної інтеграції.

Застосування вищенаведених методів не є суто теоретичним — в умовах російсько-української війни вони вже впроваджуються на практиці як державними установами, так і громадськими організаціями.

Одним із наймасштабніших напрямів є діяльність Центрів допомоги врятованим, які створюються у співпраці з Фондом ООН у галузі народонаселення (UNFPA) [45]. Ці центри працюють у різних містах України й надають комплексну допомогу — психологічну, юридичну, соціальну. Сюди можуть звернутися як жінки, так і чоловіки, які зазнали сексуального насильства в умовах окупації, полону, депортації або на деокупованих територіях. Допомога надається конфіденційно, безоплатно, із врахуванням індивідуальних потреб кожної особи. Центри діють як у великих містах (Київ, Львів, Дніпро, Одеса), так і в менших населених пунктах, наближаючи послуги до тих, хто їх потребує найбільше [45].

Для людей, які не можуть або бояться звертатися по допомогу офлайн, створено онлайн-платформу «Аврора», що надає безоплатну психологічну підтримку та консультації. Вона функціонує цілодобово, дозволяючи постраждалим з будь-якої частини України, включаючи тимчасово окуповані території, отримати підтримку фахівців дистанційно, анонімно та безпечно [6]. Проєкт GIDNA, від Future for Ukraine, надає спеціалізовану психологічну допомогу жінкам, які стали постраждалими від СНПК [37]. У роботі з ними застосовуються методи травмо-орієнтованої терапії, тілесно-орієнтовані техніки, когнітивно-поведінкові практики, що дозволяють знижувати рівень тривоги, симптоматику ПТСР і допомагають людині відновити контроль над власним

тілом і життям. Громадська організація «Нумо, сестри» спеціалізується на підтримці жінок, які були в полоні [29]. Вона реалізує проекти з реінтеграції, юридичного супроводу, психологічної підтримки та професійної орієнтації. Водночас постає окрема, дуже складне питання — допомога військовим, які перебували в полоні й зазнали катувань, у тому числі з елементами сексуального насильства. Організація «Нумо, сестри» проводить анонімні опитування, розробляє спеціальні програми підтримки військовополонених, сприяє підготовці фахівців, здатних надавати допомогу чоловікам, які зазнали сексуального насильства [29].

Важливою є робота з людьми, які мешкали на окупованих територіях. Відразу після деокупації, мобільні бригади UNFPA, разом з місцевими фахівцями, здійснюють виїзди з метою виявлення постраждалих, надання невідкладної психологічної та медичної допомоги. У співпраці з поліцією, прокуратурою та міжнародними організаціями здійснюється документування злочинів, зокрема й сексуального насильства.

2.3. Проблеми у наданні соціальних послуг постраждалим від СНПК в Україні

На сьогодні в Україні відсутня чітка, уніфікована державна стратегія щодо надання комплексної допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Попри те, що Україна є учасницею багатьох міжнародних договорів та ратифікувала низку ключових документів, таких як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Римський статут Міжнародного кримінального суду, їхнє практичне впровадження залишається вибіркоким і несистемним.

Національне законодавство частково враховує потреби постраждалих від сексуального насильства під час війни, зокрема через прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та ухвалення змін до Кримінального кодексу України, які встановлюють жорсткіші покарання за

сексуальні злочини, зокрема ті, що відбуваються в умовах війни [34]. Однак правозахисні організації та експерти зазначають, що цих нормативних актів недостатньо, оскільки вони не враховують специфіки воєнного сексуального насильства як особливо тяжкого злочину проти людяності.

Наразі в Україні немає єдиного координаційного органу, який би займався системною підтримкою постраждалих на національному рівні. Відсутність такого органу призводить до розпорошеності заходів допомоги: різні міністерства, відомства та громадські організації надають допомогу жертвам СНПК, але без єдиної стратегії та координації. Це ускладнює доступ постраждалих до послуг і значно знижує їхню ефективність.

Також держава не розробила механізм довготривалої підтримки постраждалих. Більшість заходів спрямовані на короткострокову допомогу (медичне обстеження, юридичні консультації, первинну психологічну підтримку), проте немає чітких державних програм реабілітації та соціальної інтеграції постраждалих, зокрема їхнього професійного переорієнтування, психосоціальної підтримки та соціальної адаптації [8].

Ще одним суттєвим недоліком є недостатня увага до збору та аналізу даних про випадки СНПК. В Україні не ведеться єдиний реєстр таких злочинів, що ускладнює їхню фіксацію та подальше судове переслідування винних. Через це багато випадків залишаються неврахованими, а потерпілі не отримують необхідного захисту.

Відсутність цілісної стратегії та державної підтримки значно ускладнює процес реабілітації постраждалих, позбавляючи їх можливості відновити нормальне життя після пережитого насильства. Впровадження системного підходу до вирішення цієї проблеми є критично важливим для захисту прав людини та відновлення справедливості в Україні.

Надання соціальних послуг постраждалим від сексуального насильства під час війни вимагає комплексного підходу та тісної координації між різними державними та недержавними структурами. В ідеальних умовах у такій системі повинні взаємодіяти органи державної влади, правоохоронні органи, медичні

установи, соціальні служби, кризові центри, громадські організації, міжнародні місії, а також спеціалізовані служби психологічної та юридичної підтримки. Однак в Україні ця взаємодія залишається слабкою, що суттєво ускладнює процес допомоги постраждалим [8].

Попри те, що в країні діють різні нормативні акти та урядові програми, вони не передбачають чітких алгоритмів взаємодії між ключовими структурами. У разі звернення потерпілої особи в одну з відповідальних установ (поліцію, медичний заклад, соціальну службу) часто виникає ситуація, коли немає зрозумілого механізму перенаправлення її до інших необхідних служб. Через це постраждалі від сексуального насильства під час війни змушені самотійно шукати допомогу, що значно ускладнює процес реабілітації та знижує довіру до державних структур.

В Україні бракує спеціалізованих слідчих і прокурорів, які володіють відповідними методиками роботи з такими категоріями постраждалих. Низька обізнаність щодо міжнародних стандартів розслідування сексуального насильства, а також стереотипне ставлення до потерпілих, у деяких випадках, призводять до відмови у відкритті проваджень, некоректного проведення допитів, або втрати доказової бази.

Крім того, розслідування випадків сексуального насильства часто гальмується бюрократичними процедурами. Потерпілі можуть стикатися з ситуацією, коли їм доводиться неодноразово давати свідчення в різних органах (поліції, прокуратурі, соціальних службах), що призводить до повторної травматизації. Відсутність єдиної електронної бази даних щодо таких злочинів ускладнює комунікацію між відомствами та може призводити до дублювання або втрати інформації [8].

Ще однією проблемою є недостатній рівень співпраці українських державних органів із міжнародними організаціями, які мають досвід роботи з подоланням наслідків воєнного сексуального насильства. Такі організації, як ООН Жінки, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Amnesty International, Фонд народонаселення ООН (UNFPA), мають напрацьовані методики допомоги

та можуть надати суттєву експертну підтримку. Однак у багатьох випадках ці організації змушені працювати окремо, без тісної співпраці з державними органами [36]. Це знижує ефективність міжнародної допомоги та не дозволяє використовувати кращі світові практики у сфері захисту постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з війною.

Для ефективної допомоги постраждалим від сексуального насильства під час війни необхідно розробити єдиний державний механізм взаємодії між усіма залученими органами, який чітко визначатиме порядок координації, перенаправлення постраждалих та розподілу обов'язків. Також важливо впровадити обов'язкове навчання для правоохоронців щодо міжнародних стандартів розслідування сексуального насильства, щоб підвищити якість розслідувань і уникнути повторної травматизації постраждалих. Посилення співпраці з міжнародними організаціями та залучення їхнього досвіду для створення кризових центрів, мобільних груп допомоги та реабілітаційних програм також є важливим кроком у вирішенні цієї проблеми.

Постраждалі від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), часто опиняються в стані соціальної ізоляції, яка є одним із найсерйозніших бар'єрів на шляху до їхньої реабілітації та повернення до нормального життя [8]. У суспільстві сексуальне насильство залишається табуованою темою, що спричиняє осуд, упереджене ставлення та навіть звинувачення постраждалих замість підтримки. Це змушує багатьох жертв приховувати свій досвід, що, у свою чергу, призводить до значних психологічних травм, самозвинувачення, почуття сорому та страху перед розголосом.

Соціальна ізоляція особливо гостро проявляється в малих громадах, де потерпілі стають об'єктом пліток, відторгнення та навіть дискримінації. Деякі постраждалі стикаються з втратою сімейної підтримки: родичі, особливо чоловіки, можуть відмовитися від подальшого спілкування з постраждалою або навіть вигнати її з дому, вважаючи, що вона «зганьбила» родину. Це явище особливо помітне в патріархальних суспільствах, де цнотливість і сексуальна недоторканність жінки асоціюються з честю сім'ї.

Осуд і суспільний тиск змушують багатьох потерпілих уникати звернення за медичною, юридичною та психологічною допомогою. Через страх осуду вони залишаються сам на сам зі своїми проблемами, що може призвести до серйозних психологічних наслідків, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, суїцидальні думки, а також фізичні ускладнення, зокрема незадокументовані та неліковані травми, небажана вагітність, венеричні захворювання [8].

Крім того, постраждалі нерідко стикаються з відмовою у працевлаштуванні або проблемами у професійній сфері. Це пов'язано як із соціальною стигматизацією, так і з психологічними наслідками травми, які можуть впливати на їхню працездатність. Деякі постраждалі СНПК втрачають довіру до людей, замикаються в собі, уникають будь-яких соціальних контактів, що лише погіршує їхній стан і заважає повернутися до нормального життя.

Особливо складною є ситуація для осіб, які стали матерями після зґвалтування. Вони можуть відчувати змішані емоції щодо дитини, яка народилася внаслідок насильства, що лише підсилює внутрішній конфлікт та соціальну ізоляцію. У деяких випадках суспільство також відторгає таких дітей, що створює додатковий рівень дискримінації та стигматизації.

Для боротьби з соціальною ізоляцією постраждалих необхідно проводити масштабну просвітницьку роботу, змінювати суспільні стереотипи, розвивати механізми правового та психологічного захисту. Важливу роль відіграють кризові центри, підтримка з боку громадських і міжнародних організацій, спеціалізовані програми соціальної реабілітації та інтеграції. Створення безпечного середовища, де постраждалі від СНПК можуть отримати комплексну допомогу без страху осуду та дискримінації, є ключовим завданням для держави та громадянського суспільства [8].

Надання соціальних послуг постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), в Україні є надзвичайно складним процесом, який потребує комплексного підходу, тісної координації між різними структурами та системних реформ. Збройна агресія Росії спричинила масштабні

порушення прав людини, серед яких сексуальне насильство є особливо тяжким злочином, що має далекосяжні наслідки як для окремих осіб, так і для суспільства в цілому. Однак ефективна допомога жертвам ускладнюється низкою чинників, зокрема браком координації між державними та недержавними структурами, нестачею фінансування, обмеженим доступом до спеціалізованих послуг, низькою кваліфікацією кадрів та відсутністю ефективних механізмів правового захисту.

Фінансування соціальних послуг також залишається критичним питанням. Більшість програм підтримки постраждалих реалізується за рахунок міжнародних грантів та громадських ініціатив, тоді як державне фінансування є недостатнім та нестабільним. Це призводить до нерівномірного доступу до допомоги: в одних регіонах працюють ефективні центри підтримки, а в інших потерпілі змушені залишатися без необхідної соціальної, психологічної та медичної допомоги. Недостатність ресурсів також ускладнює навчання фахівців, які працюють із особами, які постраждали від СНПК. Психологи, соціальні працівники, юристи та медичний персонал повинні мати спеціалізовану підготовку для роботи з такими випадками, адже некоректне ставлення або недостатнє розуміння проблеми можуть лише поглибити травму постраждалої особи [8].

Також значною проблемою є соціальна стигматизація постраждалих СНПК. У багатьох випадках суспільство сприймає постраждалих із осудом, змушуючи їх замовчувати свій досвід і не звертатися за допомогою. Це спричиняє їхню соціальну ізоляцію, погіршення психоемоційного стану та складнощі у процесі реабілітації. Осуд з боку громади, родини чи навіть правоохоронців змушує багатьох постраждалих відмовлятися від юридичного переслідування кривдників, що лише посилює проблему безкарності таких злочинів.

Аналіз нормативно-правового забезпечення, методів соціальної роботи та наявних проблем у наданні соціальних послуг постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), під час російсько-української війни дає змогу зробити низку узагальнень і важливих висновків, що окреслюють

як досягнення, так і критичні виклики в цій надзвичайно складній сфері соціального захисту.

По-перше, нормативно-правова база України за останні роки значно зміцнилася, особливо після ратифікації Стамбульської конвенції у 2022 році та активного залучення до міжнародного правового поля [42]. Українське законодавство почало поступово наближатися до європейських стандартів у питаннях захисту постраждалих від сексуального насильства. Такі документи, як Римський статут, Женевські конвенції, Резолюція 1325 Ради Безпеки ООН, міжнародні протоколи та рекомендації, стали фундаментом для формування політики в сфері боротьби зі СНПК. Проте в практичній площині реалізації цих норм усе ще спостерігається значна фрагментарність, брак координації між структурами та обмежена доступність захисних механізмів у громадах.

По-друге, методи соціальної роботи з постраждалими демонструють загальний перехід до гуманного, травмоорієнтованого підходу, де в центрі уваги – індивідуальний досвід клієнта, його потреби, безпека та право на конфіденційність. Ефективна допомога постраждалим можлива лише за умови мультидисциплінарної взаємодії, що включає правову, психологічну, соціальну та медичну підтримку.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного аналізу було систематизовано основні нормативно-правові акти, що регламентують соціальну роботу з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з війною. Зокрема, акцент зроблено на Законі України «Про соціальні послуги», Стамбульській конвенції, Римському статуті МКС, Міжнародному протоколі документування СНПК та низці постанов Кабінету Міністрів України. З'ясовано, що соціальна робота з постраждалими від СНПК в умовах війни в Україні здійснюється переважно за підтримки міжнародних та громадських організацій, із застосуванням таких методів, як травмо-орієнтований, гендерний підхід, кризове втручання, мобільна соціальна

допомога, онлайн-консультування. Виявлено низку проблем, серед яких: недостатня кількість підготовлених фахівців; відсутність єдиної системи маршрутизації випадків СНПК; обмежений доступ до послуг у прифронтових та деокупованих районах; брак кризових притулків і спеціалізованих програм для чоловіків та осіб, що повернулися з полону; страх постраждалих перед розголошенням, стигматизація.

Розділ 3. Удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни

3.1 Діяльність недержавних організацій щодо соціальної підтримки постраждалих від сексуального насильства

З огляду на масштаби проблеми сексуального насильства, що особливо гостро постала під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну, діяльність недержавних організацій, що надають соціальну підтримку постраждалим, є дуже важливою та потрібною. Люди, що постраждали від сексуального насильства потребують довготривалої психологічної, соціальної реабілітації, мають багатоаспектні потреби, які держава, через брак ресурсів, не завжди може надати. Недержавні організації в таких випадках відіграють головну роль забезпечуючи належну підтримку та допомогу потребуючим, беручи до уваги індивідуальні потреби та запити постраждалих, мінімізуючи негативні наслідки цього явища, включаючи стигматизацію. Процес дослідження діяльності недержавних організацій є, безумовно, важливим, оскільки це сприятиме виявленню труднощів та проблем, визначенню перспектив розвитку цієї необхідної сфери соціальної допомоги.

Згідно визначення поняття, що міститься в Законі України «Про громадські об'єднання», громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [32].

Аналізуючи основні напрями діяльності недержавних організацій в Україні щодо надання соціальної підтримки тим, хто постраждав від сексуального насильства, особливу увагу варто звернути на такі організації як ЮрФем, Ла Страда-Україна, та ГО «Чистий аркуш».

Як зазначено на офіційному сайті «ЮрФем», ця організація є одним із перших об'єднань жінок-юристів, основна мета якої стати інструментом для обміну досвідом, та розвитку жінок в сфері юриспруденції, та від початку повномасштабного вторгнення – організація стала майданчиком для надання підтримки потерпілим від сексуального насильства, та дискримінації за ознакою статі. Діяльність організації поєднує правозахисний, просвітницький, аналітичний і адвокаційний компоненти, формуючи потужну експертну платформу у сфері юридичної допомоги постраждалим жінкам, і зміцнення гендерної справедливості в правовій системі України [2].

Одним із пріоритетних напрямів є надання безоплатної юридичної підтримки жінкам, які стали постраждалими від сексуального насильства. Юристки, які працюють під егідою ЮрФем, надають консультації, супроводжують у процесі подання заяв до правоохоронних органів, представляють інтереси клієнток у суді, допомагають оформити документи, що підтверджують правовий статус постраждалої, і захищають право на отримання компенсації або інших форм відшкодування. Особливу увагу ЮрФем приділяє роботі з тими випадками, коли постраждалі не мають доступу до справедливого розгляду внаслідок дискримінації, стигматизації або бюрократичної бездіяльності [2].

ЮрФем регулярно проводить моніторинг судової практики, що стосується злочинів сексуального насильства, включаючи ті, що пов'язані з війною. На основі зібраних кейсів організація публікує аналітичні звіти, які демонструють, з якими складнощами стикаються постраждалі при спробі домогтися справедливості — від відмов у відкритті провадження до некваліфікованого ставлення слідчих і суддів. Ці матеріали використовуються для адвокації змін у законодавстві, посилення механізмів захисту та внесення змін у підходи до розслідування злочинів СНПК.

З початку повномасштабного вторгнення РФ «ЮрФем» мобілізувала ресурси на документування фактів воєнних злочинів, включаючи сексуальне насильство, що чиниться представниками збройних сил агресора [2]. Організація

тісно співпрацює з Офісом Генерального прокурора, міжнародними партнерами та організаціями ООН у процесах збору свідчень, підготовки юридичних висновків та звернень до міжнародних судів. ЮрФем наголошує на важливості визнання сексуального насильства як воєнного злочину і злочину проти людяності, що не має терміну давності.

ЮрФем надає гендерну експертизу проектам нормативно-правових актів, виступає з позицією фахового оцінювання державних ініціатив, пов'язаних із захистом постраждалих. Крім того, організація веде інформаційно-просвітницьку діяльність, зокрема через публікації, соціальні кампанії, подкасти, відеоролики — пояснюючи, як розпізнати насильство, куди звертатися, як себе захистити, і чому важливо говорити про СНПК відкрито [2].

Діяльність ЮрФем має величезне значення не лише для окремих постраждалих, а й для формування нової правової культури в Україні. Завдяки її роботі тема сексуального насильства, зокрема воєнного, поступово перестає бути табуованою, а суспільство починає усвідомлювати, що право на гідність, справедливість і захист — це не привілей, а базова гарантія для кожної людини.

«Ла Страда - Україна» — одна з найвідоміших і найвпливовіших недержавних правозахисних організацій в Україні, яка понад два десятиліття системно працює у сфері попередження насильства, зокрема сексуального, гендерно-зумовленого, а також торгівлі людьми, й захисту прав жінок і дітей. У контексті російсько-української війни діяльність організації набула особливої актуальності, адже саме вона стала одним із ключових контактних центрів для постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) [25]. Організація «Ла Страда – Україна» є частиною міжнародної мережі La Strada International — глобального альянсу громадських організацій, що працюють у сфері протидії насильству та експлуатації. Українське представництво функціонує з 1997 року та поєднує правозахист, адвокацію, освіту, консультування та мобілізацію громадськості задля зменшення кількості жертв насильства, зокрема жінок і дітей [25].

З початку повномасштабної агресії РФ проти України в лютому 2022 року Ла Страда активізувала свою діяльність у сфері реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, а також його попередження. Організація адаптувала свою роботу до нових умов і загроз:

- цілодобова національна гаряча лінія (0 800 500 225 або короткий номер 116 123 з мобільного) приймає дзвінки з усієї України та з-за кордону. Постраждалі можуть отримати анонімну, безкоштовну, психологічну та правову підтримку. У складних випадках — перенаправлення до спеціалізованих служб чи міжнародних партнерів;
- гаряча лінія працює як перший етап реагування, де жертва може в безпечному форматі розповісти про пережите, отримати фахову підтримку, дізнатися про подальші дії та можливості притягнення винних до відповідальності;
- психологи та юристи Ла Стради пройшли спеціалізоване навчання з травмо-орієнтованого підходу, що надзвичайно важливо для уникнення повторної травматизації постраждалих.

«Ла Страда – Україна» займає чітку позицію в публічному просторі: вона створює кампанії, проводить інформаційні флешмоби, веде соцмережі, організовує пресконференції, аби розвінчати міфи, зменшити стигматизацію та зробити тему сексуального насильства, у тому числі СНПК, помітною та соціально прийнятною до обговорення. Відповідно до цього організація просуває меседжі про те, що: «Насильство – це не приватна справа; провина – не на постраждалих; говорити – безпечно та важливо; підтримка існує – звернись» [25].

Організація активно працює над законодавчими ініціативами, співпрацює з Верховною Радою, Міністерством соціальної політики, Офісом Уповноваженого з прав людини тощо. Експертки Ла Стради подають пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії СНПК, сексуальному насильству, торгівлі людьми та домашньому насильству.

Громадська організація «Чистий аркуш» є однією з ключових недержавних структур в Україні, що спеціалізується на наданні комплексної підтримки постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) [7]. Її діяльність стала особливо помітною після початку повномасштабної агресії РФ у 2022 році, коли десятки тисяч людей в Україні опинилися у вкрай вразливому становищі, зокрема внаслідок пережитого сексуального насильства під час окупації, перебування в полоні або під час бойових дій. «Чистий аркуш» не лише реагує на конкретні випадки, а й створює простір відновлення та надає системну підтримку, спираючись на сучасні соціальні, психологічні та правові практики.

Одним із головних принципів організації є розуміння того, що сексуальне насильство в умовах конфлікту – це не лише особиста травма, а й потужна зброя війни, спрямована на деморалізацію суспільства, знищення цінностей, гідності та цілісності особистості. У цьому контексті діяльність ГО «Чистий аркуш» включає низку напрямів, які працюють як єдиний механізм. Передусім, це юридична допомога постраждалим. Фахові юристи організації надають безкоштовні консультації, допомагають скласти заяви до поліції, прокуратури, міжнародних правозахисних інституцій, включаючи ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини. Важливо, що ці послуги надаються з максимальним дотриманням конфіденційності, етичних стандартів, і врахуванням травматичного досвіду постраждалого [7]. Команда «Чистого аркуша» складається з досвідчених психологів, психотерапевтів і кризових консультантів, які працюють за травмо-орієнтованим підходом. У роботі використовуються методики стабілізації емоційного стану, арт-терапія, тілесні практики, когнітивно-поведінкові та нарративні техніки. Це дозволяє постраждалим поступово повертатися до відчуття контролю над власним життям, знижувати рівень тривоги, зменшувати симптоматику ПТСР. Особлива увага приділяється роботі з тими, хто пережив полон — ідеться не лише про жінок, а й про чоловіків, які часто мовчать про насильство через суспільні

стереотипи. «Чистий аркуш» створив безпечні умови, в яких можна говорити про найтяжче без страху бути висміяним або звинуваченим [7].

Крім безпосередньої допомоги, ГО «Чистий аркуш» займається просвітницькою та аналітичною діяльністю. Організація проводить тренінги для соціальних працівників, юристів, психологів, правоохоронців щодо роботи з випадками СНПК. Готуються аналітичні матеріали про стан надання допомоги в різних регіонах, розробляються рекомендації для державної політики у сфері захисту постраждалих. Водночас організація активно співпрацює з міжнародними структурами — такими як UNFPA, Amnesty International, Global Rights for Women — для посилення можливостей українських недержавних організацій, та державних структур у реагуванні на сексуальне насильство в умовах війни [7].

Для глибшого розуміння практичної діяльності та викликів, з якими стикається ГО "Чистий аркуш" у сфері соціальної підтримки постраждалих від сексуального насильства, було проведено інтерв'ю з керівником організації Ігорем Тридубом. Отримані дані дозволяють безпосередньо ознайомитися з ключовими напрямками їхньої роботи, проблемами, з якими вони стикаються, та перспективами подальшого розвитку. Ігор Тридуб зазначає, що випадки СНПК були починаючи з 2014 го року, але не було конкретного визначення щодо даного явища. Зараз цей термін є усталеним. Однією з головних особливостей специфіки звернень є те, що ті люди (як чоловіки, так і жінки) які перебували в окупації, і зазнавали сексуального насильства, окрім насильства, їх змушували паралельно виконувати якусь додаткову роботу: або фізична праця, або психологічна (розумова) праця, що полягала у викладі інформації. Частина людей брали в підвали, катували, вчиняли сексуальне насильство. Такі люди відчувають сором, страх, боязнь осуду; не хочуть звертатися по допомогу (або слабо звертаються). Вони переживають, що їх розцінюватимуть як колаборантів, за те що вони щось розказали, або щось робили під примусом, тому вони йдуть менше на співпрацю.

Головними напрямками роботи організації є надання комплексної підтримки особам, які постраждали від сексуального насильства. У рамках психологічної

допомоги надаються індивідуальні консультації, проводяться групові заходи підтримки, що спрямовані на відновлення психоемоційного стану. У рамках правової підтримки фахівці організації консультують постраждалих щодо їхніх прав, допомагають зі зверненнями до правоохоронних органів, надають інформацію про можливості отримання юридичної допомоги.

Чи не найгострішою проблемою, з якою стикається організація є недостатнє фінансування. Організація значною мірою залежить від грантової підтримки, яка не завжди є стабільною та передбачуваною. Це ускладнює планування професійної діяльності та розширення охоплення допомоги. У відповідь на загрози з'являється велика кількість потреб клієнтів, однак є певна обмеженість ресурсів. Також зазначається про недостатню комунікацію з державними структурами, яка б допомагала значно покращити якість та доступність допомоги тим, хто її потребує.

Підсумовуючи результати інтерв'ю з керівником ГО "Чистий аркуш", стає очевидним значний внесок організації у надання комплексної підтримки постраждалим від сексуального насильства. Ключовими напрямками їхньої діяльності є психологічна, правова та соціальна допомога, а також інформаційно-просвітницька робота. Водночас організація стикається з серйозними проблемами, серед яких недостатнє фінансування, велика кількість потреб при обмежених ресурсах, стигматизація теми в суспільстві та необхідність покращення координації з іншими стейкхолдерами. Отримані дані підкреслюють важливу роль недержавних організацій, зокрема ГО "Чистий аркуш", у забезпеченні всебічної підтримки вразливої категорії населення та необхідність подальшої підтримки їхньої діяльності на різних рівнях.

3.2 Рекомендації щодо удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства в умовах російсько-української війни

Удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства в умовах російсько-української війни є вкрай актуальним і складним завданням, яке вимагає системного, міждисциплінарного та чутливого підходу. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), має глибокі індивідуальні та соціальні наслідки, а також є воєнним злочином, що не підлягає строку давності. В умовах повномасштабної агресії проти України, з численними випадками окупації, фільтрацій, утримання в полоні, та геноцидної тактики агресора, соціальні працівники опинилися перед безпрецедентним викликом: не просто підтримати людину у кризі, а допомогти їй повернути базове відчуття гідності, безпеки, контролю над власним тілом і життям.

Першою та важливою рекомендацією є запровадження в соціальну роботу системного травмо-орієнтованого підходу. Працівники, які контактують із постраждалими від СНПК, мають проходити регулярне навчання, підвищення кваліфікації з питань розпізнавання симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР), вторинної травматизації, кризового консультування. Освітні програми мають охоплювати не лише знання про психологічні наслідки насильства, а й навички безпечного спілкування, недискримінаційної поведінки, роботи з вразливими групами. Рекомендовано створення сертифікованих короткострокових курсів для соціальних працівників, з можливістю онлайн-доступу, особливо для тих, хто працює у віддалених або прифронтових територіях. Ці поради можуть бути направлені до Міністерства соціальної політики України, оскільки це ключовий орган, що формує політику у сфері надання соціальних послуг. Мінсоцполітики відповідає за навчання, сертифікацію, та методичне забезпечення роботи фахівців соціальної сфери.

Другою важливою рекомендацією є впровадження міжсекторального підходу в роботі з постраждалими, тобто чітке налагодження співпраці між

соціальними службами, поліцією, прокуратурою, медичними установами, громадськими організаціями. Має бути створена єдина система маршрутизації випадків СНПК, щоб особа, яка пережила насильство, могла безпечно й ефективно отримати всі необхідні послуги – від медичної допомоги до правового супроводу, без потреби багаторазово переказувати свою історію. Міністерству охорони здоров'я України можуть бути корисними дані рекомендації, адже вони має координувати взаємодію з соціальними працівниками на рівні надання первинної й спеціалізованої медичної допомоги, особливо у випадках, коли особа сексуального насильства [14].

Наступним елементом є посилення кадрового потенціалу соціальних служб, зокрема через створення спеціалізованих кризових підрозділів у складі центрів соціальних служб, які б склалися з соціального працівника, психолога, юриста, кейс-менеджера. Ці фахівці мають бути підготовлені саме до роботи з жертвами сексуального насильства під час війни, а також мати ресурси для оперативного реагування, зокрема мобільні телефони, транспорт, захищену цифрову інфраструктуру, фінансові інструменти для екстреної допомоги.

Окремої уваги потребує робота з постраждалими, які знаходилися у полоні, зокрема військовополоненими, цивільними особами, яких насильно утримували окупанти, або депортованими українцями. Соціальні служби мають налагодити координацію з військовими, медиками, прикордонною службою, щоб не втратити перший контакт із такими людьми одразу після їх повернення. Має бути створено реєстр потреб повернених з полону, з гарантіями захисту персональних даних, але з можливістю надати їм довготривалу психосоціальну підтримку. Доцільним буде використання даних порад в структурі Міністерства оборони України, або ж Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, через те, що ці структури є першими, хто контактує з особами, звільненими з полону. Вони мають організовувати системний механізм передачі даних (із дотриманням конфіденційності) соціальним службам для подальшого супроводу.

Також надзвичайно важливою є програмна підтримка чоловіків, які стали постраждалими від СНПК, адже ця група залишається найбільш замовчуваною

через глибоку стигму. Потрібні кампанії із зменшення соціального тиску, фокус-групи та окремі програми психологічної допомоги для військових, ветеранів і чоловіків, які зазнали сексуалізованого приниження або насильства.

Ще одним стратегічним напрямом удосконалення є забезпечення безпеки та конфіденційності в роботі з постраждалими. Працівники соціальних служб повинні мати чіткі протоколи зберігання даних, правила ведення документації, стандарти згоди на розголошення інформації. Усі співробітники повинні бути ознайомлені з міжнародними нормами, такими як Стамбульська конвенція, Міжнародний протокол документування СНПК, Римський статут МКС тощо. Водночас потрібно оновити нормативно-правову базу України — узгодити національні процедури з міжнародними стандартами.

Рекомендовано створення інтерактивних інформаційних ресурсів для постраждалих, у тому числі чат-ботів, захищених додатків, гарячих ліній, платформ онлайн-консультування. Ці інструменти мають бути доступними, інклюзивними та функціонувати цілодобово. Платформи повинні надавати інформацію щодо прав постраждалого, доступу до безоплатної правової допомоги, можливостей евакуації або тимчасового притулку, контактів кризових центрів.

Удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства в умовах війни неможливе без орієнтації на перевірені підходи, що вже довели свою ефективність у міжнародному контексті. Світовий досвід показує: попри складність теми, національні уряди, громадські організації та соціальні служби в різних країнах зуміли знайти інноваційні, гуманні та системні рішення для надання допомоги постраждалим від воєнного сексуального насильства.

Важливим прикладом є досвід Боснії і Герцеговини у документуванні випадків СНПК після війни в 1990-х роках. Понад 20 000 жінок у цій країні стали жертвами зґвалтувань під час воєнного конфлікту, однак лише послідовна робота правозахисних організацій, таких як Medica Zenica та Women in Black, дозволила багатьом із них отримати юридичне визнання, компенсації та реабілітацію.

Документування свідчень проводилося фахівчинями, які пройшли спеціальне навчання за участі Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії. Цей досвід став основою для розробки Міжнародного протоколу документування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (2014), який сьогодні активно використовується в Україні правозахисними організаціями, зокрема ГО "ЮрФем, та іншими учасниками правозахисного альянсу.

Особливо корисним для України є також приклад Ізраїлю [26], де розроблено державну програму підтримки колишніх військовополонених, постраждалих від катувань і сексуального насильства. У рамках програми функціонують центри психосоціальної допомоги, які поєднують терапевтичні сесії, групи підтримки, юридичний супровід та реінтеграційні заходи. Відмінною рисою є індивідуальний план відновлення, що формується з урахуванням психологічного стану, віку, соціального становища та цілей самої особи. Цей підхід вартий впровадження в Україні, особливо для військових, які повертаються з полону або мають досвід принижень, пов'язаних із сексуалізованим насильством.

Ці міжнародні практики показують, що навіть у надзвичайно складних умовах можливо будувати ефективну систему підтримки постраждалих від СНПК — за умови політичної волі, професійної підготовки кадрів, тісної співпраці між секторами і дотримання міжнародних стандартів. Україна вже зробила важливі кроки в цьому напрямку, але подальше впровадження успішних зарубіжних моделей допоможе зробити систему більш чутливою, сталою і життєздатною у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 3

Встановлено, що ГО «Чистий аркуш», «Ла Страда – Україна», «ЮрФем» стали лідерами у впровадженні міждисциплінарної, травмоорієнтованої, гендерно-чутливої підтримки. Вони надають юридичні, психологічні, соціальні послуги, ведуть документування воєнних злочинів, проводять просвітницьку й

адвокаційну роботу, активно співпрацюють із міжнародними структурами та впроваджують моделі, які згодом можуть бути адаптовані в державну політику.

На основі вивченого досвіду та з урахуванням реальних потреб постраждалих були розроблені комплексні рекомендації щодо удосконалення соціальної роботи в цьому напрямку. Запропоновано впровадження системного травмо-орієнтованого підходу, розвиток міжвідомчої співпраці, створення кризових мультидисциплінарних команд, спеціальних програм для військових і осіб, які повернулися з полону, забезпечення гендерної чутливості та інтерсекційності, підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, а також адаптацію міжнародного досвіду (зокрема програм репарацій, цифрових інструментів та протоколів безпеки).

Висновки

У процесі дослідження теми «Соціальна робота з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни» обґрунтовано стан, методи, проблеми соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни задля розроблення рекомендацій щодо удосконалення соціальної роботи з ними. Вирішення завдань для досягнення мети дослідження дозволило дійти наступних висновків:

1. Для з'ясування сутності, причин, форм сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) було застосовано системний та комплексний підходи, що дозволило визначити природу сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом як серйозного порушення прав людини та специфічного виду воєнного злочину. Причинами СНПК є системна безкарність агресорів, насильницькі культури в арміях та використання тіла як інструменту війни, структуроване гендерне насильство в суспільстві.

Серед форм СНПК називають зґвалтування; групові зґвалтування в присутності дітей, членів подружжя, батьків, членів громади; сексуальне рабство, примусову проституцію, примусовий шлюб, примусову вагітність та примусовий аборт, оголення, застосування струму до геніталій, погрози обрізання, зґвалтування тощо. СНПК має глибокі психологічні, фізичні та соціальні наслідки для постраждалих. Визначено, що СНПК під час російсько-української війни має масовий, системний характер, що потребує не лише кримінального переслідування винних, але й цілісної, професійної соціальної роботи.

2. Обґрунтовано, що постраждалі від СНПК відповідають критеріям «осіб у складних життєвих обставинах» відповідно до чинного українського законодавства, а тому є повноцінними клієнтами соціальної роботи. У цьому контексті соціальна підтримка не обмежується наданням матеріальної допомоги,

а включає довготривалу психосоціальну реабілітацію, захист прав, відновлення контролю над життям та інтеграцію в безпечне середовище.

3. Аналіз теоретичних підходів до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфлікту засвідчив, що найбільш ефективними підходами в роботі з постраждалими є травмо-орієнтований, гендерно чутливий, клієнтоцентрований, інтерсекційний та правозахисний. Ці підходи дозволяють розуміти потреби постраждалих не як абстрактні, а як індивідуально визначені, часто в умовах травматичного досвіду, ізоляваності та втрати базової безпеки. Особливо важливим є визнання унікальності кожного постраждалого, включно з врахуванням інтерсекційних факторів (стать, вік, етнічність, досвід полону, катувань, інвалідність тощо).

4. Систематизація нормативно-правової бази дозволила виявила, що Україна має достатню кількість міжнародних та національних документів для визнання права постраждалих на допомогу, однак практична імплементація цих норм потребує значного посилення. Важливе значення має переклад українською мовою та запровадження в роботу з 2014 році Міжнародного протоколу документування СНПК, а також ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році, де визначаються форми СНПК. Внесення змін до Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, що стосуються соціальної роботи з постраждалими від СНПК, свідчить про початок удосконалення української нормативно-правової бази в цій площині.

5. Було з'ясовано стан і методи соціальної роботи з постраждалими від СНПК в умовах війни в Україні. Соціальна робота із зазначеною категорією осіб здійснюється переважно за підтримки міжнародних та громадських організацій, із застосуванням таких методів, як травмо-орієнтований, гендерний підхід, кризове втручання, мобільна соціальна допомога, онлайн-консультування. Водночас спостерігається потреба у посиленні координації між державними структурами та недержавними організаціями для забезпечення безперервної підтримки постраждалих. Особливо актуальним є розвиток фахової підготовки соціальних працівників для роботи в умовах травматичного досвіду.

6. Виявлено низку проблем у наданні соціальних послуг постраждалим від СНПК в Україні, серед яких: недостатня кількість підготовлених фахівців; відсутність єдиної системи маршрутизації випадків СНПК; обмежений доступ до послуг у прифронтових та деокупованих районах; брак кризових притулків і спеціалізованих програм для чоловіків та осіб, що повернулися з полону; страх постраждалих перед розголошенням, стигматизація. Виявлено фрагментарність міжвідомчої взаємодії, недостатній рівень підготовки кадрів, відсутність чітких маршрутів надання допомоги, а також низький рівень довіри постраждалих до державних структур.

7. Аналіз діяльності недержавних організацій щодо соціальної підтримки постраждалих від СНПК показав, що саме громадські організації стали першими, хто почав комплексно працювати з темою СНПК в Україні: документувати випадки, організовувати психосоціальну підтримку, адвокатувати зміни в політиці. При цьому багато моделей допомоги, можуть бути масштабовані або інтегровані в державну систему.

8. Було розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення соціальної роботи з постраждалими від СНПК в умовах війни в Україні, а саме: створення мультидисциплінарних кризових команд, запровадження навчальних курсів для фахівців, налагодження роботи з військовими та особами, які пережили полон, інтеграція цифрових інструментів, а також розширення доступу до репарацій і компенсацій. Ці рекомендації адресовано ключовим державним органам, зокрема Міністерству соціальної політики, Міністерству охорони здоров'я, органам місцевого самоврядування, Національній поліції, прокуратурі та іншим.

Соціальна робота з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни має бути не просто видом фахової діяльності, а має стати етичним зобов'язанням соціально-відповідального суспільства перед громадянами України, чия гідність і цілісність були цинічно порушені російськими агресорами.

Список використаних джерел

1. Александер Дж. Ч. Цивільна сфера та перехід до миру: культурна травма та цивільне відновлення. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2023. № 3. С. 20-30. URL: <https://stmm.in.ua/archive/ukr/2023-3/4.pdf>
2. Асоціація жінок-юристок України "ЮрФем": веб-сайт. URL: <https://jurfem.com.ua/about-us-3/>
3. Ашраф С., Мельниченко О., Степанюк О. Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: Посібник для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні. Київ: Рада Європи, 2022. 128 с.
4. Більш ніж 400 постраждалих від сексуального насильства на війні виплатили проміжні репарації. ZMINA. 2025, 14 січ. URL: <https://zmina.info/news/promizhni-reparacziyi-vyplatyly-ponad-400-postrazhdalym-vid-seksualnogo-nasylstva-na-vijni/>
5. В Україні постраждалі розповідають про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. *Права людини для всіх всюди: Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні*: сайт. 2024, 25 листоп. URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/In-Ukraine-survivors-speak-out-about-conflict-related-sexual-violence>
6. В Україні працює онлайн-платформа психотерапевтичної підтримки для постраждалих від насильства, пов'язаного з війною, – “Аврора”. UNFPA [Фонд ООН у галузі народонаселення]: сайт. 2023, 22 трав. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/aurora_ukr
7. Громадська організація «Чистий аркуш»: веб-сайт. URL: <https://clearpaperngo.org.ua/>
8. Гупаловська В., Блага А. Аналіз перешкод до сервісів допомоги при СНПК в Україні / заг. ред. Н. Ломпарт. Київ: UNFPA Україна, 2024. 49 с. URL: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2024-12/Перешкоди.pdf>

9. Дідківський Є. «Примушували до орального сексу»: встановили російських збоченців, які знущались з полонених ENG SUB: інтерв'ю з колишнім військовополоненим. *YouTube*. 2025, 23 січ. URL: <https://youtu.be/nHGMIOPyZoI>
10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : Протокол; ООН від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_199
11. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року : Протокол; ООН від 08.06.1977: ратифіковано Законом України № 1674-VI (1674-17) від 22.10.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text
12. Желтуха М. Сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом, в Україні: законодавче регулювання. *ЮРФЕМ*. 2021, 16 груд. URL : <https://jurfem.com.ua/seksualne-nasytstvo-povyazane-zi-zbroinym-konfliktom-v-ukraini-zakonodavche-reguluvannya/>
13. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / Ковальчук Л.Г., Козуб Л.І., Левченко К.Б., Легенька М.М., Суслова О.І.; за заг. ред. Ковальчук Л.Г., Левченко К.Б. Київ: ОБСЄ, 2017. 172 с.
14. Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою: національна правова база та міжнародні стандарти /UNFPA; А. Б. Блага, О. О. Кочемировська, О. А. Мартиненко. Київ: 2022. 63 с.
15. Затримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну. 24 лютого 2022 року – 23 травня 2023 року /Об'єднані нації; Права людини; Управління Верховного Комісара. Б.м., 2023, 27 черв. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-07/2023-06-27-Ukraine-thematic-report-detention-UKR.pdf>

- 16.Збірка «100+ історій жінок та дівчат у війні Росії проти України». Том 2 / уклад. : О. Бучинська, О. Давліканова, І. Лилик, О. Яшкіна та ін; за ред. О. Давліканової. — Київ: ТОВ «ВІСТКА», 2022. — 232 с.
- 17.Значення Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді для міжнародного судочинства та можливість застосування досвіду для України. *Громадський простір*. 2023, 28 груд. URL: <https://www.prostir.ua/?library=znachennya-mizhnarodnoho-kryminalnoho-trybunalu-po-ruandi-dlya-mizhnarodnoho-sudochynstva-ta-mozhlyvist-zastosuvannya-dosvidu-dlya-ukrajiny>
- 18.Зозуля О.В. Причини виникнення гендерно зумовленого насильства серед населення України в умовах збройного конфлікту. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Том І. Вип. 50. С. 57–64
- 19.Козловський І. Травма як досвід. *ZBRUC*. 2022, 14 верес. <https://zbruc.eu/node/113136>
- 20.Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний договір від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- 21.Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
- 22.Кривуляк А. Сексуальне насильство в умовах війни: алгоритм допомоги. *Ла Страда – Україна*. 2022, 10 трав. URL: <https://la-strada.org.ua/articles/seksualne-nasylstvo-v-umovah-vijny-algorytm-dopomogy.html>
- 23.Кріцька В. «Згвалтування – це завжди про силу, владу та контроль»: про сексуальне насильство під час війни. *I-UA.tv/Суспільство*. 2022, 14 груд. URL : <https://i-ua.tv/society/74468-zgvaltuvannia-tse-zavzhdy-pro-sylu-vladu-ta-kontrol-pro-seksualne-nasylstvo-pid-chas-viiny>
- 24.Кундельський Д. Базові поняття теорії структурного насилля Й. Гальтунга та його прояви. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог.

- студії. 2019. Вип. 22. С. 156-165. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/22_2019/25.pdf
- 25.Ла Страда-Україна: веб сайт. URL: <https://la-strada.org.ua/pro-organizacziyu>
- 26.Левін І. Як Ізраїль піклується про своїх ветеранів? *MILITARNYI*. 2024, 04 лип. URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/yak-izrayil-pikluyetsya-pro-svoyih-veteraniv/>
- 27.Мамедов Г.А. Загальна характеристика доказів у міжнародних кримінальних трибуналах (МКТЮ, МКТР, МЗМКТ). *Наук. вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: Право. 2024. Вип. 85. Ч. 4. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/316071/306757>
- 28.Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. *Ла Страда–Україна*: веб-сайт. URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi>
- 29.Нумо, сестри!: голос нескорених жінок лунає все сильніше. *Національна спілка журналістів України*. 2025, 26 квіт. URL: <https://nsju.org/novini/numo-sestry-golos-neskorenyh-zhinok-lunaye-vse-sylnishe/>
- 30.Офіс Генпрокурора зафіксував 344 випадки сексуального насильства під час війни. *LB.ua*. 2025, 14 берез. URL: https://lb.ua/society/2025/03/14/665637_ofis_genprokurora_zafiksuvav_344.html
- 31.Президент підписав закон про ратифікацію Стамбульської конвенції. *Президент України*: Офіційне інтернет-представництво. 2022, 21 черв. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-pro-ratifikaciyu-stambulskoyi-konve-75969>
- 32.Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. *Верховна Рада України*. 2013. № 1. Ст.1 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

- 33.Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. *Верховна Рада України*. 2005, № 52, ст.561 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15>
- 34.Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Верховна Рада України*. 2018, № 5, ст.35 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19>
- 35.Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. Верховна Рада України. 2019, № 18, ст.73 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
- 36.Провідні агенції ООН та громадські організації обговорили те, як спільно долати наслідки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. *UNFPA Україна*. 2023, 08 берез. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news>
- 37.Проект GIDNA для українських жінок. *Future for Ukraine*. 2022, 13 лип. URL: <https://ffu.foundation/news/projekt-gidna-dla-ukrainek>
- 38.Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”. *Національна соціальна сервісна служба України*: веб-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>
- 39.Рекомендації щодо реабілітації чоловіків та хлопців, які пережили сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. *Блакитний птах: сайт Громадської організації*. 2025., 21 січ. URL: <http://hostage.org.ua/novyny/rekomendatsiyi-shhodo-reabilitatsiyi-cholovikiv-ta-hloptsiv-yaki-perezchili-seksualne-nasilstvo-pov-yazane-z-konfliktom/>
- 40.Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний договір від 17.07.1998 р. : ратифіковано із заявами Законом України № 3909-IX від 21.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
- 41.Сексуальне насильство пов'язане з конфліктом: правове регулювання та практика: конспект курсу лекцій / Музіго-Моррісон Р., Лемб С., Левко В., Пантні Е. Б.м., 66 с. URL: <https://jurfemosvita.com/wp-content/uploads/2023/06/%D0%A1%D0%9D%D0%9F%D0%9A.pdf>

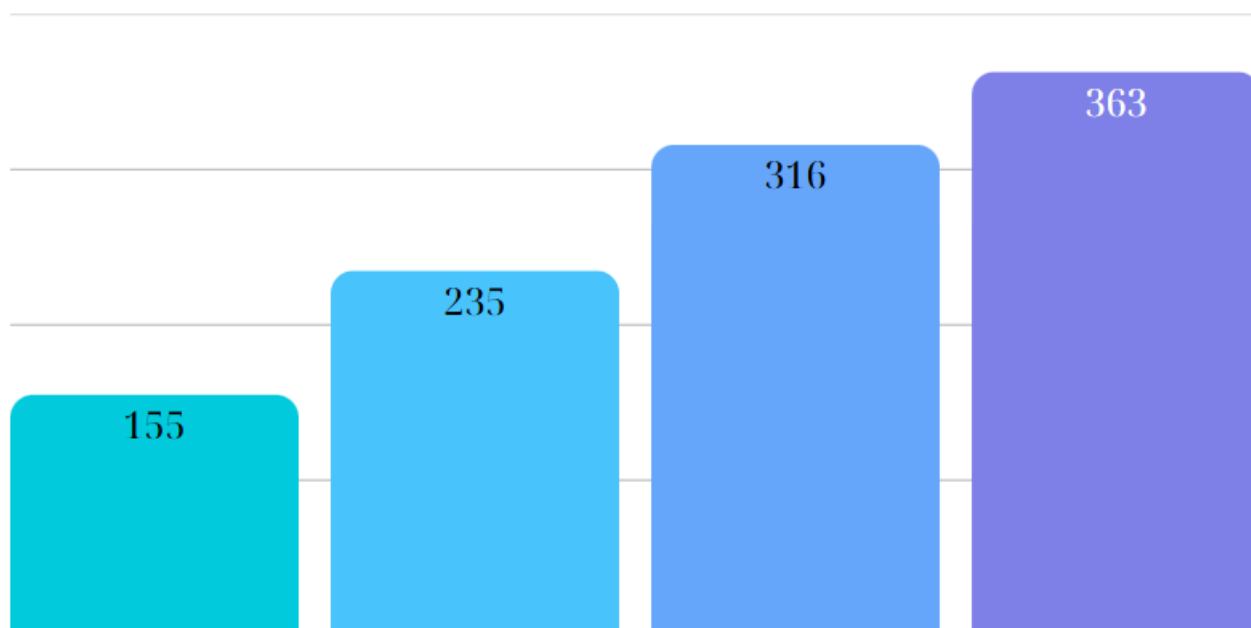
- 42.Семенова М., Фогель В. Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію: що зміниться? *ЮРЛІГА*. 2022, 13 лип. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/212514_ukrana-ratifkuvala-stambulsku-konventsyu-shcho-zmnitsya
- 43.Стайкова Т. Ю., Гладченко С. В. Гендерночутливий підхід до соціальної роботи. *Гендерна конструкція соціуму: історія і сучасність* : зб. матеріалів XXXVI Міжнар. наук.-пр. конф. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. С. 50–54.
- 44.Уроки та значення Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії. *Експертний центр з прав людини*: веб-сайт. 2023, 26 груд. URL: <https://ecpl.com.ua/news/uroky-ta-znachennia-mizhnarodnoho-kryminalnoho-trybunalu-shchodo-kolyshnoi-yuhoslavii/>
- 45.Центри допомоги врятованим надають соціально-психологічну допомогу постраждалим від війни. *UNFPA Україна*: сайт. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/SRC>
- 46.Boesten J. Of Exceptions and Continuities: Theory and Methodology in Research on Conflict-Related Sexual Violence. *International Feminist Journal of Politics*, (2017) 19(4), P. 506-519. URL: <https://doi.org/10.1080/14616742.2017.1367950>
- 47.Cohen D.K., Nordas R. Sexual violence in armed conflict: introducing the SVAC dataset, 1989–2009. *Journal of Peace Research* (2014). Vol. 51(3). P. 418–428.
- 48.Farwell N. War rape: new conceptualizations and responses. *Affilia* (2004). Vol.19 (4). P. 389–403.
- 49.Kirby P. Ending sexual violence in conflict: The Preventing Sexual Violence Initiative and its critics. *International Affairs*. 2015. Vol. 91. Issue 3. May. P. 457–472
- 50.Nordas R., Cohen D. K. Conflict-related sexual violence. *Annual Review of Political Science*. 2021. Vol. 24. P. 193–211. DOI : <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102620>

51. Wood E.J. Rape as a practice of war: toward a typology of political violence. *Politics & Society*. 2018. Vol. 46(4):51 P. 1–25. URL : <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/05/report/rape-as-a-practice-of-war-toward-a-typology-of-political-violence/wood-PS-2018-rape-as-a-practice-of-war.pdf>
52. Wood EJ. Armed groups and sexual violence: When is wartime rape rare? *Politics & Society*. 2009. Vol. 37(1). P. 131–61. URL : <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2016/12/0032329208329755.pdf>

Додатки

**Фіксування випадків СНПК Офісом Генерального прокурора
України від 24.02.2022 р. до 02.06.2025 р.**

- 24.02.2022 р. - 01.01.2023 р.   ● 24.02.2022 р. - 31.12.2023 р.
● 24.02.2022 р. - 01.09.2024 р.   ● 24.02.2022 р. - 02.06.2025 р.

Діаграму складено автором на основі [30].

Порівняльна характеристика діяльності державних та недержавних установ, щодо надання допомоги постраждалим від СНПК

Критерій	Державні організації	Недержавні організації
Гнучкість у наданні допомоги	Обмежена процедурою, бюрократією.	Можуть швидше реагувати, працювати без офіційного запиту.
Анонімність, конфіденційність	Частково забезпечується, однак часто потребує особистих даних, низький рівень довіри з боку постраждалих.	Забезпечується високий рівень конфіденційності, можливість анонімної допомоги, високий рівень довіри з боку постраждалих.
Фінансування	Фінансуються державою, підпорядковуються органам влади.	Здебільшого фінансуються грантами, благодійними фондами або міжнародними організаціями.
Наявність кризових центрів/шелтерів	Дуже обмежено. Працюють лише в окремих містах (Київ, Львів, Дніпро). У невеликих громадах — відсутні.	Більш доступні. НУО часто самостійно організовують шелтери або реалізують проєкти разом із міжнародними партнерами (наприклад, UNFPA). Діють у Києві, Львові, Чернівцях, Івано-Франківську та інших містах. Часто забезпечують анонімне проживання, психологічну допомогу, юридичний супровід, реінтеграційні послуги.

Таблиця складена автором на основі [25; 28; 30].

Анотація

Бакалаврська робота «Соціальна робота з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни» присвячена обґрунтуванню стану, методів, проблем соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни задля розроблення рекомендацій, щодо удосконалення соціальної роботи з ними.

У дослідженні з'ясовано сутність, причини та форми сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, визначено місце постраждалих у системі соціальних послуг, обґрунтовано їх статус як клієнтів соціальної роботи. Проаналізовано теоретичні підходи до надання допомоги, охарактеризовано нормативно-правове забезпечення, визначено наявні методи підтримки, виявлено ключові проблеми у сфері соціального супроводу. Особливу увагу приділено діяльності недержавних організацій та міжнародних ініціатив. На основі отриманих даних сформульовано комплекс практичних рекомендацій щодо удосконалення системи соціальної підтримки, з урахуванням принципів міжвідомчої співпраці, інтерсекційного, гендерно-чутливого та травмо-орієнтованого підходів, а також міжнародного досвіду. У першому розділі роботи викладено теоретичні підходи до соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Другий розділ присвячено визначенню стану і проблем соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства під час російсько-української війни. В третьому розділі за допомогою методу узагальнення опрацьованих джерел було надано рекомендації удосконалення соціальної роботи з постраждалими від сексуального насильства в умовах російсько-української війни. Результати дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності соціальної роботи в умовах збройного конфлікту та післявоєнного відновлення.

Бакалаврська робота містить 72 сторінки, та 2 додатка.

Ключові слова: сексуальне насильство під час конфлікту (СНПК), соціальна робота, постраждалі від СНПК, інтерсекційний підхід, гендерно-чутливий підхід, травмо-орієнтований підхід, недержавні організації, міжвідомча взаємодія.

Abstract

The bachelor's thesis "Social Work with Victims of Sexual Violence during the Russian-Ukrainian War" is devoted to substantiating the state, methods, and problems of social work with victims of sexual violence during the Russian-Ukrainian war in order to develop recommendations for improving social work with them.

The study clarifies the essence, causes and forms of conflict-related sexual violence, determines the place of victims in the system of social services, and substantiates their status as clients of social work. The author analyses theoretical approaches to the provision of assistance, describes the regulatory framework, identifies existing methods of support, and identifies key problems in the field of social support. Particular attention is paid to the activities of non-governmental organisations and international initiatives. Based on the data obtained, a set of practical recommendations for improving the social support system is formulated, taking into account the principles of interagency cooperation, intersectional, gender-sensitive and trauma-informed approaches, as well as international experience. The first section of the paper outlines theoretical approaches to social work with victims of conflict-related sexual violence. The second section is devoted to identifying the status and problems of social work with victims of sexual violence during the Russian-Ukrainian war. In the third section, using the method of generalisation of the studied sources, recommendations for improving social work with victims of sexual violence in the context of the Russian-Ukrainian war are provided. The results of the study can be used to improve the effectiveness of social work in the context of armed conflict and post-war reconstruction.

The bachelor's thesis consists of 72 pages and 2 appendices.

Keywords: conflict-related sexual violence (CRSV), social work, CRSV survivors, intersectional approach, gender-sensitive approach, trauma-informed approach, NGOs, interagency cooperation.